

אכיפת החוק על חיילים החשודים בפגיעה בפלסטינים וברכושם

סיכום נתוני 2017-2018

- **הסיכוי של פלסטיני כי תלונה שהגיש תוביל להעמדה לדין של חייל שפגע בו: 0.7%**
 - מתוך כלל התלונות שהוגשו ב-2017-2018 בחשד לעבירות חיילים כלפי פלסטינים והתקבלה בהן החלטה - כ-80% נסגרו ללא חקירה פלילית
 - בשנתיים האחרונות חלה צניחה של כ-75% במספר החקירות הפליליות שנפתחו בצבא בחשד לעבירות של חיילים כלפי פלסטינים בהשוואה לשנים קודמות - להערכת יש דיין מדובר במדיניות מכוונת של העלאת הרף לפתיחה בחקירה פלילית
 - **חקירות פליליות נפתחות כמעט אך ורק במקרים קשים וקיצוניים;** כשליש מהחקירות שנפתחו ב-2017-2018 נגעו למקרי מוות של פלסטינים, מקרי פגיעה כמעט ולא נחקרים
 - **רק שלושה (3.2%) מתיקי החקירה שנפתחו ב-2017-2018 הביאו להגשת כתבי אישום,** כולם בעקבות שימוש באלימות כלפי פלסטינים; שניים מכתבי האישום הוגשו בעקבות הכאה של עצורים כפותים ומכוסי עיניים
 - במסגרת המאמצים שנוקט הצבא ליישום המלצות ועדת טירקל, הפרקליטות הצבאית החלה ב-2017 למדוד את משך הטיפול בתלונות של פלסטינים וב-2018 הציגה שיפור משמעותי בזמן הממוצע עד לקבלת החלטה אם לפתוח בחקירה; שיפור זה מגיע על חשבון ירידה מאסיבית במספר החקירות
- ניתוח יש דיין מצא שחרף השינויים שביצעה מערכת אכיפת החוק הצבאית בשנים האחרונות כדי ליישם את מסקנות ועדת טירקל-צ'חנובר, בפועל לא חל כל שינוי בטיפול בעבריינות של חיילים כלפי פלסטינים. המערכת הצבאית חותרת להימנע מחקירה והעמדה לדין של חיילים הפוגעים בפלסטינים, ובכך אינה מספקת להם הגנה מפני עבירות של מפקדים וחיילים ישראלים.

א | מבוא

כמדי שנה, יש דיין מפרסם נתונים עדכניים על הטיפול של מערכת אכיפת החוק הצבאית בעבירות של חיילים שפגעו בפלסטינים או ברכושם בגדה המערבית וברצועת עזה. המידע מבוסס על נתונים שמסר הצבא ליש דיין בעקבות בקשות שונות של הארגון לקבלת מידע, ועל מעקב רב שנתי ומתמשך אחר נתונים אלה ואחר הליכי אכיפת החוק בצבא. שלא כבשנים קודמות, הנתונים והמידע שביקש יש דיין הועברו רק לאחר תכתובת ממושכת ובאחור ניכר, תוך חריגה מהמועדים הקבועים בחוק חופש המידע, ועל כן דף נתונים זה מסכם את המידע הידוע ליש דיין בנוגע ל-2017 ול-2018 גם יחד.

מנגנון אכיפת החוק על חיילים פועל הן מתוקף הוראות המשפט הישראלי החלות על הצבא, והן לאור החובות המוטלות על הצבא הישראלי ככוח כובש לפי המשפט הבינלאומי. המעקב אחר התנהלותה של מערכת אכיפת החוק הצבאית בנוגע לעבירות חיילים שפגעו בפלסטינים או ברכושם נועד לבחון אם ובאיזו מידה ישראל ממלאת את חובתה לפי המשפט הישראלי והבינלאומי לאכוף את החוק על חיילים שפגעו באוכלוסייה המוגנת החיה תחת שליטתה (מעבר לפגיעה בזכויותיהם שהיא חלק אינהרנטי של משטר הכיבוש עצמו), ועל ידי כך להגן על הציבור הזה מפני פגיעה נוספת. כישלונה של ישראל למלא את חובתה זו עלול להביא להתערבותם של מנגנונים בינלאומיים כדוגמת בית הדין הפלילי הבינלאומי ובתי משפט במדינות שונות המכירות בסמכות שיפוט אוניברסלית, וניכר שבשנים האחרונות ישראל עושה מאמצים רבים כדי להוכיח את יכולתה למלא אחר חובותיה אלה.

בשנים האחרונות פרסמו יש דיין וארגונים אחרים דו"חות שמתחו ביקורת קשה על מערכת אכיפת החוק הצבאית ועל אופן הטיפול שלה בעבירות חיילים כלפי פלסטינים או רכושם. בדו"ח יש דיין מ-2014 נטען ש"מערכת החקירות הצבאית בישראל לוקה בכשלים מבניים שבגינם

הוא אינו מסוגל לנהל חקירות רציניות בדבר עבירות שמבצעים חיילים נגד פלסטינים¹. בדו"ח ארגון בצלם מ-2016 נכתב ש"מערכת אכיפת החוק הצבאית הקיימת אינה מאפשרת עשיית צדק, משום שהיא פוטרת בפועל את הנושאים באחריות לביצוע העבירות [...] ממתן דין וחשבון על פגיעות בפלסטינים ועל הפרות של החוק". עוד נטען כי מערכת זו אינה חותרת אפילו לביצוע המשימה המוגבלת שהוצבה לה - חקירת אירועים נקודתיים שבהם יש חשד שחיילים פעלו בניגוד לפקודות או להוראות שניתנו להם².

בפברואר 2013 פורסם החלק השני של דו"ח ועדת טירקל, שהוקמה על מנת לבדוק את הטענות להפרת הדין הבינלאומי במהלך ההשתלטות הישראלית על משט שיצא מטורקיה לרצועת עזה והסתיים בהריגתם של 9 נוסעים. החלק השני של דו"ח הוועדה בחן את מגונו הבדיקה והחקירה הקיימים בישראל ביחס לתלונות על הפרה של דיני הלחימה במשפט הבינלאומי, ואת מידת התאמתם של מנגנונים אלה לסטנדרטים הבינלאומיים הנדרשים. הדו"ח עמד על שורה של בעיות מבניות במערכת אכיפת החוק הצבאית וכלל המלצות שנועדו לשפר היבטים מסוימים של עבודת המערכת. שנתיים וחצי לאחר פרסום הדו"ח, באוגוסט 2015, פורסמו המלצות ועדת צ'חנובר, שהוקמה על מנת להמליץ על דרכי יישום של ההמלצות שנכללו בחלק השני של דו"ח ועדת טירקל. עם פרסום דו"ח צ'חנובר התברר כי המלצות ועדת טירקל דוללו וחלקן הושארו ברמה הכללית בלבד, וכי ועדת צ'חנובר נמנעה מקביעת צעדים יישומיים וקונקרטיים הנוגעים לתקציבים ולתקני כוח אדם שיאפשרו הטמעה מהותית של השינויים הנדרשים. ההמלצות הכלליות והמצומצמות של ועדת צ'חנובר אומצו על ידי הקבינט המדיני-ביטחוני כשנה לאחר מכן, בקיץ 2016³.

בעקבות אימוץ ההמלצות של ועדת צ'חנובר, ביצעה מערכת אכיפת החוק הצבאי כמה שינויים. בין היתר, בראשית 2017 הוקמה במשטרה הצבאית החוקרת (מצ"ח) היחידה הארצית לחקירות מבצעיות (יאל"ם), יחידה ייעודית המופקדת על חקירת אירועים המוגדרים מבצעיים ובכלל זה עבירות של חיילים כלפי פלסטינים ורכושם. היחידה החדשה מנהלת את כל החקירות הנוגעות לחשד לפגיעה בפלסטינים מצד חיילים, בראשה עומד קצין בדרגת רב סרן, ומשרתים בה כעשרה חוקרים ומתורגמן⁴. היחידה החלה להפעיל מוקד טלפוני הפועל 24 שעות ביממה, שבאמצעותו ניתן לדווח על אירועים חריגים ולהגיש תלונות במקרה של פגיעה מצד חיילים, לאור הקושי שבו נתקלו פלסטינים שביקשו להתלונן על עבירות שבוצעו כלפיהם.

נקודה נוספת שעמדה במוקד הדיונים של ועדת טירקל, וגם שבה ועלתה לאורך השנים בפרסומים של יש דיין ושל ארגונים אחרים המכירים מקרוב את מערכת אכיפת החוק הצבאית, היא זמן הטיפול הממושך מאוד שאיפיון את פעולת המערכת. כדי להתמודד עם סוגיה זו הטמיעה הפרקליטות הצבאית החל מ-2017 מערכת מידע פנימית המאפשרת לה לבצע מעקב מדויק ומפורט יותר אחר תלונות ותיקי החקירה וכן בנוגע למשך הטיפול בהם.

אף שמערכת אכיפת החוק הצבאית נקטה צעדים למימוש המלצות טירקל וצ'חנובר, הנתונים המובאים בהמשך מעידים על כך שהשינוי הוא קוסמטי וחיצוני בלבד ונועד לאפשר למערכת לעמוד ביעדים מדידים היוצרים מראית עין של מערכת אכיפת חוק מתפקדת. שינויים אלה מאפשרים למערכת אכיפת החוק הצבאית להמשיך ולהדוף את הטענות המופנות כלפיה, מבלי למצות את הדין עם חיילים עבריינים על מעשים פליליים שביצעו ותוך התכופות מול האווירה הציבורית והפוליטית בישראל המתנגדת להתייחסות לחלק ממעשי האלימות המבוצעים נגד פלסטינים בשטחים הכבושים כאל עבירות פליליות.

המאמץ שהושקע בצבא והשינויים שננקטו לא פתרו את הקושי של פלסטינים שנפגעו מצד חיילים ישראלים לתבוע את הצדק המגיע להם, לא שיפרו את המידה שבה חיילים ישראלים כפופים לעקרונות האחריותיות, ולא הביאו לשינוי מהותי בגישה של מערכת אכיפת החוק הצבאית כלפי פגיעה בפלסטינים מצד חיילים. הנתונים מראים כי מערכת אכיפת החוק הצבאית ממשיכה להרחיק ככל האפשר אירועי עבריינות כלפי פלסטינים מהמסלול הפלילי; בכך היא חוטאת לתפקידה שלה עצמה ואינה עומדת בחובתה לספק הגנה לפלסטינים מפני עבירות של חיילים ומפקדים ישראלים.

1 יש דיין, **דו"ח צללים לדיווח התקופתי הרביעי של ישראל, מושב מס' 112 של הוועדה לזכויות אדם של האו"ם** (ספטמבר 2014), עמ' 3. דו"ח נוסף ומקיף של יש דיין מ-2011 קבע כי "ישראל אינה עומדת בחובתה להגן על האוכלוסייה האזרחית החיה בשטח שנכבש על ידיה באמצעות חקירות ראיות ואפקטיביות של חשדות לעבירות פליליות מצד חיילים". יש דיין, **חקירה לכאורה: כישלון חקירת חשדות לעבירות של חיילים נגד פלסטינים** (אוגוסט 2011) [להלן **חקירה לכאורה**], עמ' 9.

2 בצלם, **עלה התאנה של הכיבוש: מערכת אכיפת החוק הצבאית כמנגנון טיוח** (מאי 2016), עמ' 31. דו"ח של ארגון הוועד הישראלי נגד עינויים על הטיפול בתלונות פלסטינים על אלימות חיילים נגד עצורים עמד אף הוא על כך ש"למרות חומרתם היתרה של מקרים אלה, נראה בבירור כי מצ"ח והפרקליטות הצבאית מקלים ראש בתלונות לגביהם", ואף קבע כי "בסופו של דבר משודר כאן מסר לתושבי השטחים כי דמם הוא הפקר". הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל, **במצ"ח לא נחושה: כשלים שיטתיים בחקירת אלימות חיילים כלפי עצורים** (יוני 2014), עמ' 39.

3 ביולי 2016 אימצה ועדת השרים לענייני ביטחון לאומי (הקבינט המדיני-ביטחוני) את המלצות דו"ח צ'חנובר לבחינה וליישום הדו"ח השני של ועדת טירקל. דוברות משרד ראש הממשלה, **הקבינט אישר את יישום דו"ח טירקל ב'**, 3.7.2016. לניתוח דו"ח צ'חנובר והתייחסות לחוסרים המאפיינים את ההמלצות המוצגות בו ראו: יש דיין, **דו"ח צ'חנובר – התחמקות מהפלטת פשעי מלחמה ומהתייחסות להיבטים יישומיים** (אוקטובר 2015).

4 **תשובת הצבא** לבקשה על פי חוק חופש המידע שהגיש יש דיין בנוגע לפעילות היאל"ם, 6.6.2019, סעיף 4.

ב | נתוני 2017-2018: תלונות על חשד לעבירות חייילים נגד פלסטינים

ב-2017-2018 התקבלו בפרקליטות לעניינים מבצעיים (המחלקה בפרקליטות הצבאית המופקדת בין היתר על טיפול בעבירות חייילים שפגעו בפלסטינים או ברכושם בגדה המערבית וברצועת עזה) **430 תלונות בנוגע לחשד לעבירות חייילים נגד פלסטינים או רכושם: 266 תלונות נמסרו ב-2017 ועוד 164 תלונות הועברו אליה ב-2018**.⁵ תלונות⁶ אלה כוללות מקרים שהועברו לפרקליטות באמצעות מגוון גורמים: 125 תלונות הגיעו ממשטרת ישראל, 106 הועברו באמצעות ארגוני זכויות אדם,⁷ 82 הגיעו מדיווחים מבצעיים של יחידות הצבא, 35 הוגשו באמצעות אנשים פרטיים, 31 דרך מבת"ן (היחידה לביורור תלונות נחקרים במשרד המשפטים, האמונה על ביורור תלונות כלפי אנשי שירות הביטחון הכללי),⁸ 19 בעקבות פרסומים בתקשורת, ו-30 תלונות נוספות הגיעו ממקורות שהצבא מגדיר "אחרים" - מידע שהתקבל בעקבות דיונים בבתי משפט צבאיים בשטחים, מידע שמסרו חשודים פלסטינים במשטרה, עדויות של חייילים במצ"ח ודיווחים שהתקבלו מיחידת הפרקליטות הצבאית באזור הגדה המערבית.⁹

התלונות נגד חייילים מתייחסות למקרי ירי שבחלקם אף גרמו למותם של תושבים פלסטינים, לאירועים שבהם נעשה שימוש באלימות מצד חייילים וכן למעשי ביזה, גניבה או גרימת נזק לרכוש של תושבים; חלק מהתלונות כולל גם חשדות לביצוע של יותר מסוג אחד של עבירה. מטבע הדברים, רוב התלונות שהתקבלו בפרקליטות הצבאית עסקו באירועים שהתרחשו בגדה המערבית (340 תלונות), שם המגע של הצבא עם האוכלוסייה האזרחית הפלסטינית יומיומי, ומיעוטן (87 תלונות) נגעו לאירועים ברצועת עזה. עם זאת, כמחצית מהתלונות על חשד לעבירות ירי מצד חייילים, כולל ירי שהביא להרג של תושבים פלסטינים, מקורן ברצועת עזה: 83 תלונות על ירי של חייילים לעבר פלסטינים ברצועת עזה הועברו לידיעת הפרקליטות הצבאית ב-2017-2018, מתוכן 20 שגרמו למותו של אדם, לעומת 85 תלונות על ירי בגדה המערבית, מתוכן 48 שגרמו למוות. נתונים אלה **אינם** כוללים תלונות רבות נוספות הקשורות לירי ולפגיעה בפלסטינים, כולל מקרי מוות רבים, סביב ההפגנות שמתקיימות מדי יום שישי ברצועת עזה בסמוך לגדר עם ישראל מאז מארס 2018.¹⁰ תלונות אלה נבדקות בנפרד על ידי הצבא והן אינן חלק מהטיפול השוטף של מערכת אכיפת החוק הצבאית באירועי פגיעה בפלסטינים.¹¹

בסך הכל, 168 תלונות שהוגשו ב-2017-2018 לפרקליטות הצבאית נגעו לאירועי ירי, 40% מתוכם (68 אירועים) גרמו למותו של אדם. 149 תלונות נוספות נגעו לשימוש באלימות מצד חייילים, 124 תלונות עניינן חשד לעבירות רכוש (ביזה או פגיעה ברכוש), ו-28 תלונות נוספות עסקו באירועים אחרים.¹² לגבי האירועים הנספרים בקטגוריה זו על ידי הצבא נמסר בעבר ליש דיין כי היא כוללת "אירועים שאינם נכנסים לקטגוריות האמורות לעיל כדוגמה, חייל שהתבטא באופן שאינו תואם את ערכי צה"ל או שבהתנהגותו נפל פגם ערכי".¹³ חוק השיפוט הצבאי (חש"ץ) כולל שלושה סעיפי עבירה כלליים למדי המאפשרים להעמיד לדין חייל בגין התנהגות מבישה (סעיף 129 לחש"ץ) או בגין התנהגות בלתי הולמת (סעיף 130 לחש"ץ) כאשר מדובר בחייל בדרגת סמל ומעלה, וכן בעבירה של חריגה מסמכות (סעיף 68 לחש"ץ). במקרים רבים של העמדה לדין של חייילים בעבירות נגד פלסטינים נעשה שימוש בעבירות של התנהגות בלתי הולמת או חריגה מסמכות מצד התביעה הצבאית, לעיתים כתוספת לעבירה או עבירות אחרות שבהן הואשם החייל ולעיתים כעבירה יחידה בכתב האישום - פעמים רבות במסגרת חתימה על הסדר טיעון עם נאשמים והפחתה בחומרת האישומים נגדם.¹⁴

5 על פי תשובות הצבא לבקשות על פי חוק חופש המידע שהגיש יש דיין בנוגע לנתוני אכיפת החוק בצבא לשנים 2017 ו-2018 מתאריכים 3.4.2019 ו-20.6.2019 בהתאמה, סעיפים 11-12. במענה בנוגע לשנת 2017 מסר הצבא נתונים סותרים לגבי מספר התלונות, לפיהם בשנה זו נמסרו 263 תלונות ולא 266, כך שבסך הכל בשנתיים האמורות נמסרו 427 תלונות. יש דיין פנה לצבא על מנת לברר את מקור הפער, בקשה זו טרם נענתה ולפיכך במסמך זה נשתמש במספר 430 תלונות לצורך ההאחדה. הפרקליטות הצבאית מכנה את כל התלונות או העדויות המועברים אליה בנוגע לחשד לעבירות חייילים נגד פלסטינים "דיווחים". השימוש במושג זה ממחיש במידה רבה את הניתוק של מערכת אכיפת החוק הצבאית מהמתלוננים הפלסטינים ואת האופן שבו היא מטפלת בעבירות של חייילים כלפיהם: המידע על עבירות אלה הוא כמעט תמיד פועל יוצא של דיווח מצד גורם חיצוני או באמצעות מתווך, ורק לעיתים נדירות תוצאה של דרישה אקטיבית וישירה מצד נפגע עבירה לחקור את שאירע לו ולתבוע את הצדק המגיע לו. נוסף על כך, המושג "דיווח" מבטא הרחקה של הנושא מההיבט הפוליטי, משום שבעוד שלמשטרה בישראל (או בכל מקום אחר בעולם) מוגשות תלונות, שאותן יש לחקור, דיווחים המגיעים לידיעת הפרקליטות הצבאית אינם מחייבים בהכרח פתיחה בחקירה. במסמך זה נשתמש במושג תלונות במקום במושג דיווחים המשמש את הפרקליטות הצבאית.

7 תלונות אלה הוגשו בין היתר באמצעות ארגון יש דיין: ב-2017 סייע יש דיין לפלסטינים להגיש 16 תלונות, ב-2018 הוגשו 22 תלונות של פלסטינים באמצעות יש דיין. על היחידה, תפקידיה וסמכויותיה ראו **בעמוד המבת"ן באתר משרד המשפטים**.

9 להלן פירוט הנתונים בחלוקה לשנים: ב-2017 מקורן של 75 תלונות היה במשטרת ישראל, 67 הועברו באמצעות ארגוני זכויות אדם, 51 הגיעו מדיווחים מבצעיים של יחידות הצבא, 26 דרך מבת"ן, 15 הוגשו על ידי אנשים פרטיים, 11 בעקבות פרסומים בתקשורת ו-20 תלונות נוספות הגיעו ממקורות אחרים. ב-2018 מקורן של 50 תלונות היה ממשטרת ישראל, 39 הועברו באמצעות ארגוני זכויות אדם, 31 הגיעו מדיווחים מבצעיים של יחידות הצבא, 20 תלונות הוגשו על ידי אנשים פרטיים, 5 הגיעו דרך מבת"ן, 8 בעקבות פרסומים בתקשורת ו-10 תלונות נוספות הגיעו ממקורות אחרים. סך התלונות על פי הפירוט שמסר הצבא מגיע ל-428, אף שנמסר גם כי בסך הכל התקבלו 427 תלונות בתקופה זו ובסעיף אחר באותו מענה נמסר כי התקבלו 430 תלונות. יש דיין פנה לצבא על מנת לברר את מקור הפער, בקשה זו טרם נענתה. ראו הערת שוליים מס' 32.

11 תלונות אלה נבדקות על ידי מנגנון הביורור המטכ"לי, גוף שהוקם במהלך המבצע הצבאי בעזה בקיץ 2014 (מבצע "צוק איתן") על מנת לבצע בדיקה מקדמית של אירועים חריגים שאירעו במהלך הלחימה, ומאז משמש מנגנון קבוע לבדיקת תלונות וחשדות להפרה של דיני הלחימה. הבדיקה המקדמית איננה חקירה פלילית וממצאיה מועברים לפצ"ר, שהוא בעל הסמכות הבלעדית להחליט אם לפתוח בחקירה פלילית של האירוע. יש דיין יפרסם בעתיד מסמך שיתייחס באופן קונקרטי לתגובות ישראל להפגנות בסמוך לגדר בעזה ולחקירת חשדות לעבירות מצד חייילים ישראלים במסגרת ההתמודדות עם אירועים אלה.

12 סך התלונות בחלוקה זו מגיע ליותר מ-430, כיוון שיש תלונות הנוגעות ליותר מסוג עבירה אחד. להלן פירוט הנתונים המלא שהועבר ליש דיין: ב-2017 נמסרו 98 דיווחים בחשד לעבירות ירי, מתוכם 47 התרחשו בגדה המערבית ו-51 ברצועת עזה; 93 דיווחים עסקו בחשד לעבירות אלימות, כולם בגדה המערבית; 43 דיווחים עסקו בחשד ל"נטילת רכוש" (גניבה או ביזה), כולם בגדה המערבית; 39 דיווחים עסקו בחשד לגרימת נזק לרכוש, אחד מתוכם התייחס לאירוע שקרה ברצועת עזה והיתר בגדה המערבית; 19 תלונות נגעו לעבירות אחרות, 18 מתוכן מתייחסות לגדה המערבית ואחת לרצועת עזה. ב-2018 הועברו 70 דיווחים בחשד לעבירות ירי, מתוכם 38 התרחשו בגדה המערבית ו-32 ברצועת עזה; 56 דיווחים עסקו בחשד לעבירות אלימות, מתוכם 55 בגדה המערבית; 21 דיווחים עסקו בחשד לביזה, כולם בגדה המערבית; 20 דיווחים עסקו בחשד לגרימת נזק לרכוש, כולם בגדה המערבית; 9 תלונות נגעו לעבירות אחרות, כולן בגדה המערבית.

13 מתוך מכתב שהעביר הצבא ליש דיין בתשובה לשאלת הארגון בנושא זה, 21.7.2014.

14 הנחיות התביעה הצבאית הראשית מגדירות את עבירת התנהגות שאינה הולמת כ"רקמה פתוחה" המותירה "כר נרחב לפרשנות וליציקת תוכן". הנחיית התצ"ר מגדירה את המבחנים להאשמת חייל בעבירה זו ומפרטת את המקרים שבהם יש להוסיף לעבירות שבגין מועמדים חייילים לדין גם התנהגות שאינה הולמת כעבירה נלווית. באשר

חשוב לזכור שמספר התלונות המתקבלות בפרקליטות הצבאית אינו משקף את מספר המקרים שבהם חיילים פעלו באופן שמעלה חשד לעבירה פלילית כלפי פלסטינים, אלא רק את מספר המקרים שבהם קורבנות העבירה או גורמים אחרים דיווחו על פגיעה כזו. הפער בין סך התלונות על עבירות לסך העבירות שבוצעו בפועל קיים בכל מערכת אכיפת חוק, אולם המאפיינים של מערכת אכיפת החוק הצבאית על חיילים שפוגעים בפלסטינים בגדה המערבית והנסיבות שבהן מערכת זו פועלת מובילים להגדלת הפער הזה.

ראשית, פלסטינים שנפגעו מעבירות חיילים נאלצים להתמודד עם מערכת לא נגישה המקשה עליהם להגיש תלונות. למצ"ח אין בסיסים בשטחים הכבושים למעט בסיס בענתות, השוכן בתוך מחנה צבאי גדול, שבו פלסטינים אינם יכולים להגיש תלונות. לכן כאשר פלסטיני נפגע מעבירה של חייל הוא אינו יכול לגשת בעצמו לתחנת מצ"ח ולהגיש תלונה. לכאורה, נפגעי עבירה יכולים להגיש תלונה באחד ממשרדי התיאום והקישור הפועלים בגדה המערבית,¹⁵ אך הניסיון של יש דין מלמד שתלונות אלה לרוב אינן מועברות לגורמי החקירה או שהן מועברות רק כעבור זמן רב.

בעקבות המלצות טירקל-צ'חנובר הוקמה במצ"ח בתחילת 2017 היחידה הארצית לחקירות מבצעיות (יאל"ם), המופקדת על חקירת אירועים המוגדרים מבצעיים ובכלל זה עבירות של חיילים כלפי פלסטינים ורכושם. היחידה החדשה נועדה להתמחות בחקירת חשדות לעבירות פליליות בעת אירועים מבצעיים, וחייליה עוברים הכשרות ספציפיות הנוגעות לתחומי הפעילות הרלוונטיים להם.¹⁶

לפני כשנתיים החלה היאל"ם להפעיל מוקד טלפוני הפועל 24 שעות ביממה, שאליו ניתן לפנות על מנת להגיש תלונות על חשד לעבירות מצד חיילים. עם זאת, מתשובת הצבא לשאלות יש דין בנושא עולה כי דבר הפעלת המוקד כלל לא הופץ או פורסם בשפה הערבית על מנת לייצר מודעות לקיומו בקרב האוכלוסייה הפלסטינית החיה בשטחים הכבושים - שהיא אוכלוסיית היעד שעבורה הוקם המוקד. **כפועל יוצא מכך, ב-2017 כולה התקבלו במוקד 6 פניות מתושבים פלסטינים, וב-2018 התקבלו במוקד שתי פניות בלבד.**¹⁷ רבים מנפגעי העבירה שמבקשים להגיש תלונה נאלצים להיעזר במתווכים דוגמת ארגוני זכויות אדם או עורכי דין פרטיים שאינם נגישים לכל אדם, וסביר להניח שמציאות זו תורמת להפחתה במספר התלונות המוגשות בפועל.

מעבר לכך, **במקרים רבים פלסטינים שנפגעו מעבירות של חיילים אינם מעוניינים כלל להגיש תלונה לצבא - שהוא הגוף המנהל את חייהם במסגרת של משטר כיבוש צבאי מאז 1967. מטבע הדברים, הצבא הישראלי נתפס כגוף דכאני שלא נועד לשרת את התושבים הפלסטינים ובטח שלא לסייע להם לממש את זכויותיהם, די בכך כדי לייצר חוסר אמון אינהרנטי והרתעה ממשית בפני נפגעי עבירה מלהגיש את תלונתם לאותו גוף עצמו. בנוסף, פלסטינים רבים חוששים שהגשת תלונה תביא לפגיעה בהם או בבני משפחתם וחלקם מתנגדים באופן עקרוני לשיתוף פעולה עם רשויות ישראליות.**

בשנים 2017-2018 תיעד יש דין 34 מקרים שבהם פלסטינים דיווחו לאנשי הצוות של הארגון כי נפגעו מעבירות חיילים (הדיווחים כללו אירועי אלימות, פגיעה ברכוש ומקרים אחרים), אך מסרו כי הם אינם מעוניינים להגיש תלונה על כך לגורמי הצבא. כ-62% מהם נימקו את החלטתם בכך שהם חוששים שהגשת תלונה תוביל לפגיעה בהם או בבני משפחתם (21 מקרים), אחרים הסבירו כי הם חשים חוסר אמון כלפי רשויות אכיפת החוק הישראליות או שאינם סבורים שהגשת תלונה תסייע להם.

15 להגשת כתבי אישום בעבירה של התנהגות שאינה הולמת בלבד, מציינת התביעה הצבאית במעורפל כי יש להתייחס למתאם שבין חומרת העבירה שבה נחשד חייל לבין המרחב המתאים לטיפול בה - משמעותי או פלילי - זאת לאור פסיקת בג"ץ בעתירה מס' 7195/08 (**אבו רחמה ואח' נ' הפרקליט הצבאי הראשי ואח'**), שיש דין היה שותף להגשתה ביחד עם ארגוני זכויות אדם נוספים, שקבעה כי ההחלטה להעמיד לדין חייל שירה בעצור ומכוסה עיניים באשמת התנהגות שאינה הולמת בלבד לוקה בחוסר סבירות קיצוני. ראו **הנחיה מס' 2.19 של התביעה הצבאית הראשית באתר הפרקליטות הצבאית**. באשר לשימוש בסעיף חריגה מסמכות, ראו פרק ה' בדף נתונים זה העוסק בכתבי אישום שהוגשו נגד חיילים ב-2017-2018: בין היתר מתואר מקרה שבו הוגשו כתבי אישום נגד שלושה חיילים בעקבות הכאה של עצור פלסטיני, השלושה הואשמו בתחילה בהתעללות בנסיבות מחמירות אך לבסוף הורשעו במסגרת הסדר טיעון בסעיף של חריגה מסמכות בלבד.

16 בפגישה שקיים יש דין עם מפקד היחידה הארצית לחקירות מבצעיות במצ"ח (יאל"ם) ב-29.5.2017, נמסר לנציגי הארגון כי לפלסטינים שנפגעו מעבירות של חיילים יש שלוש דרכים להגיש תלונה: בעזרת ארגונים מתווכים, באמצעות פניה למת"קים או דרך המוקד הטלפוני של היאל"ם.

17 הכשרות אלה כוללות קורס בן שבועיים בערבית מדוברת, הסמכה של יום אחד בנוגע לאמצעים לפיזור הפגנות (אלפ"ה), שני ימי עיון בנושא משפט בינלאומי (אחד מהם בנושא תפיסה לוחמתית), ביקורים במת"קים ובמינהל האזרחי, הרצאה של קצין אג"ם באודת אי"ש בנושא אוריינטציה השירות בגדה המערבית, ועוד. המידע נמסר **בתשובה** שהעביר הצבא לשאלות יש דין בנוגע לפעילות היחידה הארצית לחקירות מבצעיות, 6.6.2019.

על פי **תשובה** שהעביר הצבא לשאלות יש דין בנוגע לפעילות היחידה הארצית לחקירות מבצעיות, 10.2.2019.

ג | נתוני 2017-2018: חקירת עבירות חיילים שפגעו בפלסטינים

בירור התלונה והחלטה אם לפתוח בחקירה פלילית או לסגור את התיק

בשונה מתלונות המוגשות למשטרה בעקבות חשד לעבירות של אזרחים, תלונה שמגיעה לפרקליטות הצבאית בנוגע לעבירה של חייל אינה מביאה בהכרח לפתיחה בחקירה. בהתאם למדיניות החקירות של מערכת אכיפת החוק הצבאית, חקירה פלילית תיפתח באופן מיידי רק כאשר מדובר בחשד לעבירה שהתבצעה שלא במסגרת פעילות מבצעית, או כאשר לא ניתן להצדיק את ביצועה במסגרת פעילות מבצעית, כמו למשל חשד לעבירת ביזה או התעללות בעצור. בעקבות עתירה לבג"ץ שהגישו ארגון בצלם והאגודה לזכויות האזרח,¹⁸ ב-2011 נקבע כי גם כל מקרה מוות של פלסטיני כתוצאה מפעילות חיילים בגדה המערבית מחייב את הפרקליטות הצבאית להורות על פתיחה מיידית בחקירה פלילית (ללא צורך בבדיקה מקדימה), למעט במקרים שבהם ההרג התרחש במהלך פעילות בעלת "אופי לחימתי של ממש".¹⁹

במקרים אחרים רשאית הפרקליטות הצבאית להורות על סגירת תיק התלונה ללא בדיקה נוספת וללא קיום חקירה פלילית (למשל במקרים שבהם הפרקליטות קובעת שמהדיווח הראשוני לא עלה חשד לביצוע עבירה פלילית או אם מתברר שהחשד אינו מופנה כלפי חיילים), או על קיום הליך של בירור עובדתי שבסופו תתקבל החלטה אם לפתוח בחקירה פלילית או לסגור את התיק ללא פתיחה בחקירה כזו.

ב-2017-2018 הורתה הפרקליטות הצבאית על פתיחה מיידית בחקירה פלילית ב-8.6% מהתלונות שהגיעו אליה (37 מתוך 430 תלונות). ב-305 מקרים (כ-71% מכלל התלונות בשנים אלה) הורתה הפרקליטות על קיום בירור עובדתי מקדים לפני קבלת החלטה אם להורות על פתיחה בחקירה פלילית, 54 מהם היו אירועים שבהם נגרם מותו של פלסטיני (מתוך 68 תלונות הנוגעות למות פלסטינים שהוגשו באותן שנים). ב-88 מקרים (כ-20% מכלל התלונות שהתקבלו) הורתה הפרקליטות לסגור את תיק התלונה ללא כל הליך בירור וללא פתיחה בחקירה פלילית.²⁰

החלטת הפרקליטות הצבאית ב-430 תלונות של פלסטינים שהוגשו ב-2017-2018

מתוך 430 התלונות והדיווחים בנוגע לעבירות חיילים נגד פלסטינים ורכושם שהועברו לפרקליטות הצבאית ב-2017-2018, ב-84 תיקים בלבד נפתחה חקירה פלילית עד לסוף 2018:²¹ בנוסף ל-37 התלונות שהובילו לפתיחה מיידית בחקירה, 47 חקירות נוספות נפתחו לאחר בירור עובדתי שעליו הורתה הפרקליטות הצבאית. ב-242 מקרים הוביל הבירור העובדתי להחלטה לסגור את התיק מבלי לפתוח בחקירה, ונכון לסוף 2018 - כלומר בחלוף שנה או יותר ממועד הגשת התלונה - 16 תיקים היו עדיין בשלבי בירור וטרם התקבלה בהם החלטה.²² נכון לסוף 2018, נסגרו ללא חקירה פלילית 330 (כ-80%) מתוך 414 התלונות שהטיפול בהם הסתיים והתקבלה בהם החלטה.

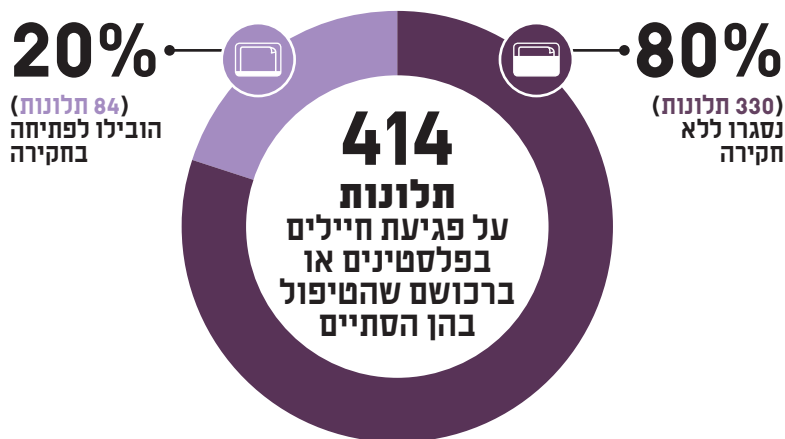
18 בג"ץ 9594/03 בצלם - מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים נגד הפרקליט הצבאי הראשי. לקריאת העתירה ולמידע נוסף על השינוי במדיניות החקירות שבוצע בעקבותיה, ראו באתר האגודה לזכויות האזרח. ביקור אחרון באתר: 16.10.2019.

19 הוועדה הציבורית לבדיקת האירוע הימי מיום 31 במאי 2010 - ועדת טירקל, **זו"ח שני: הבדיקה והחקירה של תלונות וטענות בדבר הפרות של דיני החימה על פי המשפט הבינלאומי** (פברואר 2013) [להלן **זו"ח טירקל ב'**], עמ' 272-275; 318-319.

20 סעיפים 11-12. סך כל התיקים על פי חלוקה זו מגיע ל-430 ולא ל-427 תלונות - כפי שמסר הצבא ליש דין. מקור הפער לא ידוע ליש דין, בקשת הבהרה בעניין זה טרם נענתה.

21 מתוך 49 בעקבות תלונות שהוגשו ב-2017 ו-35 בעקבות תלונות שהוגשו ב-2018. בסעיף המתייחס לסך החקירות שנפתחו בשנים אלה מסר הצבא כי נפתחו 82 חקירות ולא 84 - יש דין פנה לצבא בבקשה לקבלת הבהרה לגבי מקור הפער. כמו כן, במכתב בנושא אחר שהעביר הצבא ליש דין נמסר מידע מעט שונה לפיו ב-2017 נפתחו חקירות ב-44 ולא ב-49 מהתלונות שהועברו לפרקליטות הצבאית. במסמך זה השתמשנו בנתון הרשמי כפי שהעביר הצבא ליש דין במענה ישיר לשאלה בנושא, בקשת הבהרה בנושא זה שנשלחה לצבא טרם נענתה.

22 מתוך 242 התלונות שנסגרו, 139 הוגשו ב-2017 ו-103 הוגשו ב-2018; מתוך 16 התלונות שעדיין נמצאות בבירור וטרם התקבלה בהן החלטה 5 הוגשו ב-2017 ו-11 הוגשו ב-2018. המידע מבוסס על תשובות הצבא לבקשות לפי חוק חופש המידע שהגיש יש דין בנוגע לנתוני אכיפת החוק בצבא ל-7-2017 ול-8-2018, מתאריכים 20.6.2019 ו-13-2019. בהתאמה, סעיפים 12-13.

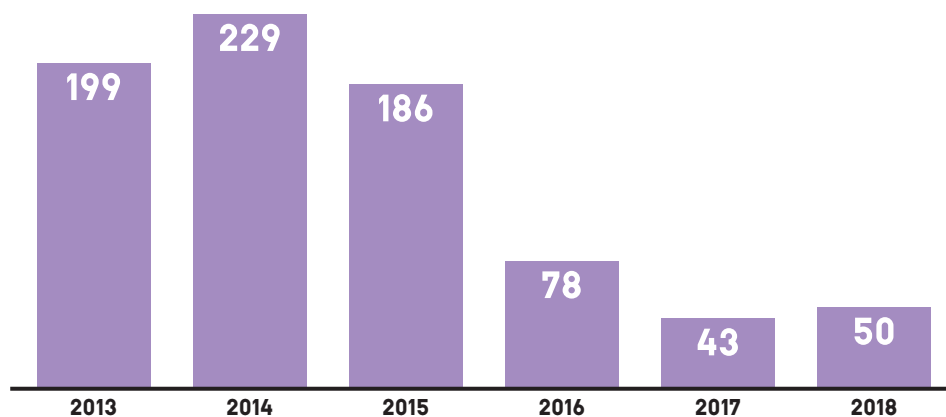

חקירות מצ"ח ב-2017-2018 – ירידה חדה במספר החקירות

הנתון הבולט ביותר בנתוני 2017-2018 הוא צניחה במספר החקירות הפליליות שנפתחו בחשד לפגיעה של חיילים בפלסטינים או ברושם: ב-2017 פתחה מצ"ח בחקירה של 43 אירועים בהם עלה חשד לפגיעה בפלסטינים, וב-2018 עמד מספר החקירות על 23.50 בסך הכל בשנתיים אלה נפתחו במצ"ח 93 חקירות פליליות בחשד לעבירות חיילים נגד פלסטינים או רכושם (כולל חקירות שנפתחו בעקבות תלונות שהוגשו בשנים קודמות), 6 מתוכן בנוגע למקרים ברצועת עזה והיתר בנוגע למקרים בגדה המערבית.

זהו מספר חקירות נמוך באופן חריג, המבטא מגמה של ירידה חדה בהשוואה לשנים האחרונות: ב-2014 לבדה פתחה מצ"ח 229 חקירות שעסקו בחשד לעבירות חיילים נגד פלסטינים או רכושם, ב-2015 נפתחו 186 חקירות, ב-2016 צנח המספר ל-78 חקירות, ובשנתיים הבאות, כאמור, הוסיף מספר החקירות לרדת משמעותית והגיע לשפל מאז ראשית האינתיפאדה השנייה בסוף שנת 2000. לשם ההשוואה, בעשור שקדם לכך, בין 2005-2015, נפתחו מדי שנה בממוצע 203 חקירות פליליות בחשד לעבירות חיילים נגד פלסטינים או רכושם.

חקירות מצ"ח בחשד לפגיעה בפלסטינים או ברושם, 2013-2018

קשה לקבוע אם הירידה החדה במספר החקירות הפליליות התרחשה על רקע ירידה גם במספר התלונות שהובאו לידיעת רשויות אכיפת החוק בצבא בשנים אלה. הקושי נובע משינוי שביצעה מערכת אכיפת החוק הצבאית באופן הגשת התלונות וספירתן החל מ-2014: עד לשנה זו תלונות היו מוגשות ישירות למצ"ח ואילו החל מ-2014 פנה הצבא לארגוני זכויות אדם, וביניהם ליש דיין, בבקשה למסור דיווחים

23 על פי תשובת הצבא לבקשה על פי חוק חופש המידע שהגיש יש דיין בנוגע לנתוני אכיפת החוק בצבא לשנת 2017, 3.4.2019, סעיף 4: תשובת הצבא לבקשה על פי חוק חופש המידע שהגיש יש דיין בנוגע לנתוני אכיפת החוק בצבא לשנת 2018, 20.6.2019, סעיף 5.

24 יש דיין פירסם בסיימה של כל אחת מהשנים האלה דף נתונים מפורט בנוגע למספר התלונות, החקירות וכתבי האישום נגד חיילים החשודים בפגיעה בפלסטינים באותה שנה. למידע מפורט, נתונים וניתוח יש דיין בנוגע לשנים אלה ראו: יש דיין, אכיפת החוק על חיילים החשודים בפגיעה בפלסטינים, דצמבר 2015, ינואר 2017, מארס 2018.

הנוגעים לעבירות של חיילים כלפי פלסטינים ישירות לפרקליטות הצבאית, ולא למצ"ח.²⁵ כתוצאה משינוי השיטה, הנתונים בעניין מספר התלונות שהוגשו היו לא עקביים בשנים הראשונות לאחר השינוי ומסרו נתונים כפולים ולעתים מעורפלים באשר למספר התלונות שנמסרו לפרקליטות הצבאית ולמצ"ח.

בידי יש דין אין מידע מספק כדי לקבוע את הסיבה לירידה החדה בהיקף החקירות, אך מבט על שלוש השנים האחרונות, 2016-2018, בהשוואה לשנים קודמות מעלה את האפשרות כי זוהי תוצאה של שינוי מדיניות - העלאה מכוונת של רף הפתיחה בחקירה או לחילופין מחסור במשאבים שהביא לצניחה של כמעט 75% במספר החקירות. ב-2017-2018 כאמור נסגרו כ-80% מהתלונות על פגיעה בפלסטינים שהובאו לידיעת רשויות אכיפת החוק, ורק ב-20% מהן נפתחה חקירה פלילית שנועדה לברר את התלונה ולבדוק את החשדות שעלו ממנה; כך היה גם ב-2016, אז נסגרו 79% מהתלונות ללא פתיחה בחקירה.

בעשור האחרון צומצם באופן משמעותי מספר התקנים במשטרה הצבאית החוקרת ובעקבות זאת בוצע בראשית 2017 שינוי ארגוני נרחב ביחידה, שהקמת היאל"ם היתה חלק ממנו. דו"ח מבקר המדינה ממאי 2019 שבחן את פעילות מצ"ח מצא כי מספר אנשי הקבע ביחידה כולה קוצץ בכ-30%, וכי חלה ירידה גדולה בהיקף הפעילות של חלקים בתוך היחידה.²⁶ ייתכן שתהליך זה התרחש גם בתחום החקירות המבצעיות, ומכאן המספר הנמוך של חקירות פליליות שנפתחו נגד חיילים בחשד שפגעו בפלסטינים בשנים אלה. פעילות היאל"ם לא נבחנה ישירות על ידי המבקר במסגרת הבדיקה, משום שמדובר ביחידה חדשה ולכן "במועד סיום הביקורת, יוני 2018, טרם הסתיים תהליך מיסודה של היאל"ם מבחינת כתיבת תורה, נהלים, הכשרות ואיתור מאגר של חיילי מילואים".²⁷

כשליש מתיקי החקירה – מקרי מוות של פלסטינים; רק התיקים החמורים נחקרים

תיקי החקירה שנפתחו ב-2017 נחלקים לשלוש קבוצות עבירה עיקריות: 6 מתוכם עסקו באירועי ירי, כולם גרמו למותו של אדם; 16 תיקים נפתחו בחשד לשימוש באלימות מצד חיילים; 25 תיקים עניינם בחשד לעבירות רכוש (16 מקרים של "נטילת רכוש", כלומר ביזה או גניבה, ו-9 מקרים של גרימת נזק לרכוש של תושבים פלסטינים). בנוסף נחקרו עוד שלושה מקרים שאינם נכללים בקטגוריות אלה, שניים מהם גרמו אף הם למותם של פלסטינים, אף שהצבא לא פירט כיצד ובאילו נסיבות.

תיקי החקירה שנפתחו ב-2018 עסקו באופן מובהק באירועי ירי ואלימות: 21 מתוכם עסקו במקרי ירי, ש-18 מהם גרמו למותו של אדם; 23 תיקים עסקו בחשד לאירועי אלימות מצד חיילים; 10 תיקי חקירה עסקו בעבירות רכוש (7 תיקי ביזה, ו-3 מקרים של גרימת נזק לרכוש של פלסטינים); אירוע נוסף סווג על ידי הצבא כ"אחר" אך לא נמסרו לגביו פרטים נוספים.

בסך הכל, 26 מתוך 93 החקירות הפליליות שנפתחו ב-2017-2018 (כ-28%) עסקו בחקירת אירועים שבהם נהרגו תושבים פלסטינים. עובדה זו עשויה לתמוך באפשרות שהועלתה במסמך זה - לפיה הצבא העלה מאוד את רף החקירה בשנים האחרונות, והוא חוקר כעת בעיקר אירועים הנתפסים בעיניו כחמורים במיוחד תוך סגירת תלונות רבות הנוגעות לאירועים "פעוטים" יותר, גם כאלה שבהם נפצעו תושבים פלסטינים ללא כל הצדקה, לעתים פציעות קשות. כראיה לכך, ניתן לראות שמתוך 27 חקירות של אירועי ירי שנפתחו ב-2017-2018, 24 חקירות (88.9%) עסקו במקרי מוות של פלסטינים. זאת אף שבשנים אלה הוגשו 168 תלונות על ירי של חיילים, 68 מתוכן (כ-40%) בעקבות מותו של פלסטיני. המשמעות היא כי הצבא ממעט לחקור מקרי פגיעה של פלסטינים כתוצאה מירי, ותלונות אלה נסגרות ללא קיום חקירה בעניינן.

גם מניסיון יש דין בייצוג נפגעי עבירה פלסטינים עולה כי לא פעם במקרים חמורים שבהם נגרמה פגיעה של פלסטינים שברור כי לא היו מעורבים בלחימה ולא סיכנו את חייהם של חיילים, הצבא מסתפק בעריכת בירור מקדים על מנת לברר חשדות לשימוש בלתי חוקי או בניגוד להוראות בנשק, תוך הימנעות מפתיחה בחקירה פלילית. זאת אף שמטרתו של הבירור המקדים היא לאסוף מידע שיסייע לחקירה פוטנציאלית,²⁸ ולא לבוא במקומה או לבטל את הצורך בקיומה.

עמדת יש דין היא כי יש מקום להורות על פתיחה בחקירה בכל מקרה שבו נגרם נזק גוף מירי חיילים שאינו בנסיבות לחימתיות מובהקות. במכתב ששלח הארגון לפרקליט הצבאי הראשי ב-18.8.2016, טען יש דין בין היתר כי ההבחנה המלאכותית הקיימת כיום, בין חובת החקירה במקרי מוות לבין מקרים שבהם ירי או פעילות צבאית אחרת גרמו "רק" לפגיעה של אזרח בנסיבות שאינן לחימה ממש אינה יכולה לעמוד במבחן ההיגיון. הניסיון מראה כי לעתים ההבדל בין גרימת פגיעה לגרימת מוות הוא מקרי ותלוי בנסיבות ומזל - בחלק מהמקרים הפגיעה הובילה כעבור זמן למוות - ובכל מקרה אין הוא משליך על שאלת החוקיות של התנהגות החיילים הפוגעים. לפיכך נדרש הפרקליט הצבאי הראשי להורות על שינוי מדיניות הפתיחה בחקירה הנהוגה בצבא, לפיה רק מקרי מוות מביאים לפתיחה מיידית בחקירה.

25 מדיניות זו נועדה לכאורה לקצר הליכים וליידע את הפרקליטות הצבאית - שהיא כאמור הגוף המורה על פתיחה בחקירה בחלק ניכר מהמקרים - בדבר אירועי פגיעה בפלסטינים כבר עם מסירת הדיווח הראשוני על כך. אלא שמדיניות זו מרחיקה עוד יותר את הפלסטינים נפגעי העבירות מהאפשרות להגיש תלונות ישירות לגוף החוקר, ומקבעת את התלות שלהם בגורמים מתווכים, שכן הפרקליטות הצבאית אינה גוף הנגיש לפלסטיני מהשורה. עוד על שינוי מדיניות זה והבעיות הנגזרות ממנו ראו: יש דין, **אכיפת החוק על חיילים החשודים בפגיעה בפלסטינים - סיכום נתוני 2014**.

26 כך, למשל, מצא המבקר כי ב-2017 חלה ירידה של 67% במספר תיקי החקירה שבהם טיפלה היחידה הארצית לחקירות הונאה (יאח"ה) של מצ"ח יחסית לממוצע החקירות של היחידה בשנים 2010-2016, בין היתר בשל הפסקת החקירות היזומות ומחסור בהכשרות על רקע מגבלות משאבים וכוח אדם. מבקר המדינה, **דו"ח שנתי 2019** (2019), עמ' 2307-2310.

27 **שם**, עמ' 2293.

28 ראו המלצה מס' 5 בדו"ח ועדת טירקל: הערכה עובדתית. **דו"ח טירקל ב'**, עמ' 317.

במקביל, הצבא אימץ בשנים האחרונות פרשנות מרחיבה מאוד למונח העמום "אופי לחימתי של ממש", שמעולם לא הוגדר במדויק,²⁹ ועובדה זו משמשת במקרים רבים את הפרקליטות הצבאית כדי להימנע מפתיחה בחקירה פלילית נגד חיילים. מניסיון יש דיין בייצוג של נפגעים פלסטינים עולה כי תלונות רבות הנוגעות לאירועים שהתרחשו במובהק בתוך מסגרת של אכיפת חוק, כמו אירועי "הפרות סדר" או "התפרעות במחסומים" כפי שהם מכונים על ידי הצבא, נסגרות ללא פתיחה בחקירה - גם כאשר הביאו לפגיעות קשות בתושבים חפים מפשע.

תיק יש דיין 4023/17

ב-30.11.2017 ע' ביחד עם בני משפחתו בביתם שבכניסה ליישוב קוסרה. בעקבות הגעה של קבוצת מתנחלים לקוסרה וידידי אבנים על בתי היישוב החלו עימותים אלימים בין תושבי המקום לבין המתנחלים, שבעקבותיהם הגיעו כוחות של צבא, משטרה ומג"ב לאזור. לשמע צעקות וקולות ירי יצא ע' לחצר ביתו, וכעבור כדקה נורה במוטנו. הוא נלקח לבית החולים בשכם, שם אושפז למשך שבעה ימים כשהוא סובל משבר במפרק המותניים. ב-4.12.2017 הגיש אביו של ע' תלונה במשטרה בעקבות הירי, התיק הועבר למצ"ח, ורק כעבור כמעט שלושה חודשים, ביום 25.2.2018, הורתה הפרקליטות הצבאית על פתיחה בהליך של בירור עובדתי לצורך קבלת החלטה אם לפתוח בחקירה פלילית. ב-6.5.2018, למעלה מחמישה חודשים לאחר האירוע, החליט הפצ"ר שלא לפתוח בחקירה, אף שברור היה שע' לא היה מעורב בעימותים שהתרחשו בקוסרה ולא סיכן את חיי החיילים. בהחלטתו אף ציין הפצ"ר כי בקבוק תבערה שהושלך לעבר החיילים נזרק מבית סמוך ולא מכיוון ביתו של הפצוע, וכן הוזכר כי המקום היה חשוך וכי לא ניתן היה לראות לאן יורים. מעיון בחומרי החקירה שהועברו ליש דיין למד הצוות המשפטי של הארגון כי אף שזהות הפלוגה שהיתה במקום ידועה לפרקליטות הצבאית, הבירור העובדתי לא כלל אפילו תשאול של החיילים שהיו בשטח בזמן האירוע. רק בעקבות ערר שהגיש יש דיין בשם המתלונן החליט הפצ"ר לשנות את החלטתו ולהורות בסופו של דבר על פתיחה בחקירה פלילית ביולי 2019 - שנה ושמונה חודשים לאחר האירוע. ברור כי העיכוב הממושך בפתיחת החקירה פוגע ביכולת לקיים חקירה אפקטיבית של האירוע, וכן סביר להניח שאם ע' לא היה מיוצג על ידי יש דיין תלונתו כלל לא היתה מובילה לביצוע חקירה.

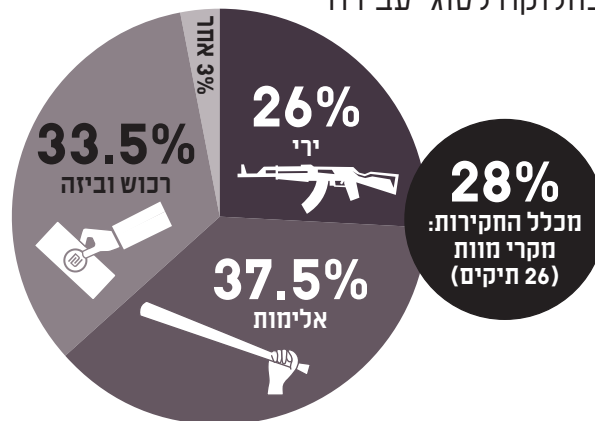
תיק יש דיין 3760/16

ב-21.6.2016 לפנות בוקר יצא מביתו מ' ח', תושב מחנה הפליטים נור א-שמס, בדרכו לישראל לצורך עבודה. בעת שעמד ברחוב וחיכה למונית שתיקה אותו למחסום התפתחו באזור עימותים עם חיילים על רקע מעצר של אחד התושבים, כך שלא היו מוניות באזור. ח' התרחק מהמקום והסתתר מאחורי עץ, וכאשר יצא ממקום מחבואו נורה בגבו על ידי אחד החיילים. הוא פונה באמבולנס לבית החולים בטול כרם, שם אושפז למשך 10 ימים. בעקבות תלונה שהגיש יש דיין בנובמבר 2016 בשם ח' הורה הפרקליט הצבאי ב-10.3.2017, כמעט תשעה חודשים לאחר האירוע, לערוך בדיקה מקדימה וב-21.6.2018, שנתיים לאחר האירוע, הוחלט שלא לפתוח בחקירת המקרה, אף שברור היה מהרגע הראשון שח' לא היה מעורב בעימותים וחרף העובדה שנורה באש חיה בגבו. מעיון בחומרי החקירה שהועברו ליש דיין למד הצוות המשפטי כי אף שזהות הגדוד שפעל במקום היתה ידועה לפרקליטות הצבאית, הבירור העובדתי לא כלל אפילו תשאול של החיילים שהיו בשטח בזמן האירוע והתבסס על עדותו של המתלונן, עיון בדו"חות פעילות יומיים ושיחה עם סמב"צית. רק בעקבות ערר שהגיש יש דיין בשם המתלונן החליט הפצ"ר לשנות את החלטתו ולהורות בסופו של דבר על פתיחה בחקירה פלילית ביולי 2019 - שלוש שנים ושלושה חודשים לאחר האירוע. ברור כי העיכוב הממושך בפתיחת החקירה פוגע ביכולת לקיים חקירה אפקטיבית של האירוע, וכן סביר להניח שאם ע' לא היה מיוצג על ידי יש דיין תלונתו כלל לא היתה מובילה לביצוע חקירה.

29 [הודעת הפרקליט הצבאי הראשי](#) שהציגה את מדיניות החקירות לבג"ץ ב-2011 (בעקבות עתירה של בצלם והאגודה לזכויות האזרח) לא כללה הגדרה ברורה של מאפייני של פעילות בעלת "אופי לחימתי של ממש". עם זאת, ההודעה כן כללה שתי דוגמאות. מצב שבו "התנהלו חילופי אש, בהם נפגע אזרח שלא היה מעורב בלחימה" הוצג כדוגמה למקרה מוות במהלך פעילות בעלת "אופי לחימתי של ממש", ואילו "אירועים של מוות אגב הפרות סדר ואירועי התפרעות במחסומים" הוצגו כדוגמה למקרי מוות שלא במהלך פעילות שכזו. בג"ץ 9594/03 **בצלם - מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים נגד הפרקליט הצבאי הראשי**, הודעת עדכון מטעם המשיב, 4.4.2011. ועדת טירקל שירטטה הבחנה דומה בנוגע לחובה לחקור פגיעה באדם במסגרת פעולות אכיפת חוק. "הוועדה שוכנעה כי במסגרת עימות מזוין יש הבדל בין השימוש בכוח במסגרת לחימה של ממש לבין השימוש בכוח במסגרת פעולות אכיפה. בניגוד להקשר של פעולות אכיפה, מוות או פציעה של אזרח במהלך לחימה של ממש אינם מקימים באופן מיידי חובת חקירה. [...] לעומת זאת, מקום שכוח גרם לפציעה חמורה או למוות של אדם במסגרת פעולות של אכיפת חוק, קיימת חובת חקירה." [דו"ח טירקל ב'](#), עמ' 95-96.

ב-30.9.2018 בסביבות השעה 4:00 לפנות בוקר, זמן קצר לאחר שעצר את נ', תושב נחאלין, חזר כוח של חיילים לביתו על מנת להביא משם את התרופות שלהן הוא נזקק. ש' ישן בחדרו באותה עת ואחד החיילים צעק לעברו לקום ממיטתו. לפני שהספיק לקום הוא נורה במותנו מסיבה לא ברורה, הוא נלקח לבית חולים בבית ג'אלה ושם אושפז. בדיווחים שהתפרסמו בכלי תקשורת ישראלים לאחר האירוע נטען כי החיילים שנכנסו לבית הותקפו באלימות על ידי בני המשפחה, וכי הירי בוצע בתגובה לתקיפה זו. טענות אלה מעולם לא הובררו, ובכל מקרה אין בהן כדי לבטל את הצורך בקיום חקירה שתדיר לשורש העניין. בעקבות האירוע הגיש יש דין תלונה בשם הנפגע לפרקליטות הצבאית. נכון לאוגוסט 2019, כשנה לאחר האירוע, טרם התקבלה החלטת הפרקליט הצבאי בעניין, אפילו לא בשאלה אם לפתוח בחקירה פלילית של המקרה. עיכוב ממושך זה פוגע בסופו של דבר ביכולת להגיע לחקר האמת ולדעת את שהתרחש במקרה זה, וסביר להניח שגם אם יוחלט בסופו של דבר לחקור את האירוע, חקירה שתפתח זמן רב כל כך לאחר האירוע תהיה בלתי אפקטיבית.

93 חקירות מצ"ח שנפתחו ב-2017-2018, בחלוקה לסוגי עבירה

ד | חקירת מקרי ירי והרג של פלסטינים ב-2017-2018

אי יישום מדיניות החקירות – לא כל מקרי המוות נחקרים

חרף מדיניות הצבא הרשמית בנוגע לחקירת מקרי מוות של פלסטינים, מהנתונים עולה כי הצבא אינו חוקר את מרבית האירועים שבהם נגרם מותם של תושבים פלסטינים כתוצאה מפעילות צבאית. על פי נתונים שפירסם ארגון בצלם, ב-2017 נהרגו בשטחים הכבושים 60 פלסטינים, כשני שלישים מהם בגדה המערבית ורובם הגדול, על פי בדיקת בצלם, בלתי מעורבים בלחימה.³⁰ אף שמדיניות החקירות של הצבא קובעת כי חקירה מיידית תיפתח בכל מקרה שבו נגרם מותו של תושב פלסטיני בגדה המערבית כתוצאה מפעילות צבאית למעט במקרים "בעלי אופי לחימתי של ממש", נראה כי בפועל ההחלטה לפתוח בחקירה גם במקרי מוות רחוקה מלהיות אוטומטית או מיידית. על פי הנתונים שהעביר הצבא, רק 9 דיווחים מ-2017 הנוגעים לאירועים שבהם נגרם מותו של פלסטיני ב-2017 הובילו לפתיחה בחקירה פלילית (5 באופן מידי ו-4 בשלב מאוחר יותר בעקבות בירור עובדתי, 2 מהם נפתחו רק ב-2018).³¹

30 לנתונים, שמות ופרטים בנוגע להרוגים פלסטינים בשטחים ראו "פלסטינים שנהרגו בידי כוחות הביטחון הישראליים בשטחים לאחר מבצע עופרת יצוקה" באתר בצלם. ביקור אחרון באתר: 15.10.2019.

31 בדצמבר 2017 סייע יש דין לאביה של סמאח עבד אל מואמן עבדאללה, שהיתה בת 18 כאשר נורתה למוות על ידי חיילים בעת שנסעה עם בני משפחתה במכונית, לעתור לבג"ץ בדרישה לפתוח בחקירה פלילית של האירוע, לאחר שהפרקליט הצבאי סירב להורות על פתיחה בחקירת האירוע (בג"ץ 10167/17 עבד אל מואמן עבדאללה נ. היועץ המשפטי לממשלה). בתגובה לעתירה הודיעה בפברואר 2018 התובעת הצבאית הראשית כי הוחלט לפתוח בחקירת מצ"ח, ובעקבות זאת ביקשה המדינה למחוק את העתירה מבלי לקיים דיון עקרוני בסוגיית הפתיחה בחקירת מקרי מוות. לאחר דיון בבג"ץ שהתקיים בינואר 2019 העתירה נמחקה. לקריאת העתירה ופרטים נוספים על המקרה, ראו באתר יש דין. להרחבה נוספת על אי יישום מדיניות החקירות בצבא, ראו דף נתונים יש דין: [אכיפת החוק על חיילים החשודים בפגיעה בפלסטינים, מרץ 2018](#).

2018 היתה שנה קטלנית אף יותר בשטחים הכבושים, בעיקר על רקע ההפגנות המונית שהתקיימו מדי שבוע בסמוך לגדר בין עזה לישראל החל מ-30 במארס והסתיימו בהרג של מאות מפגינים פלסטינים בידי חיילים ישראלים.³² על פי ארגון בצלם, ב-2018 נהרגו בסך הכל בשטחים הכבושים 289 פלסטינים בידי חיילים ישראלים (מתוכם כ-200 הרוגים בהפגנות ליד הגדר ברצועת עזה), לגבי כמחציתם ידוע לבצלם כי לא היו מעורבים בלחימה. מנתוני הצבא עולה כי מתוך כלל הדיווחים על מקרי מוות בשטחים הכבושים ב-2018, רק 13 הובילו לפתיחה בחקירה (11 באופן מיידי ועוד 2 בעקבות בירור עובדתי). לצד זאת פתח הצבא בחקירה פלילית של 13 מקרי מוות נוספים של פלסטינים הקשורים להפגנות בגבול עזה,³³ חלקם אירועים שהתרחשו ב-2019 - כך שבסך הכל, נכון ליולי 2019, נפתחו לכל היותר 26 חקירות פליליות של אירועים מ-2018 שבהם נהרגו פלסטינים שלא השתתפו בלחימה.

שימוש גורף בתחקיר המבצעי בהחלטה על חקירת אירועי ירי והרג של פלסטינים

עד 2013, בעת פרסום הדו"ח השני של ועדת טירקל, המדיניות הנהוגה בצבא בנוגע לקבלת החלטה אם לפתוח בחקירה פלילית בעקבות תלונה, היתה שבכל מקרה שבו הפרקליטות הצבאית לא מורה על פתיחה מיידית בחקירה, הגורמים המעורבים בתהליך ממתינים לקבלת התחקיר המבצעי של האירוע ולאחר קבלתו נעזרים בו על מנת לקבוע אם המקרה מעלה חשד לפלילים ואם יש לפתוח בחקירה פלילית.³⁴

על רקע ההכרה בכך שהתחקיר המבצעי הוא כלי צבאי שנועד להסקת מסקנות מבצעיות ולשיפור התפקוד של היחידות הצבאיות, ולא אמצעי מתאים לבירור חשדות לפלילים - בין היתר משום שהוא מבוצע על ידי גורמים שאינם ניטרליים לחשודים ואינם מתמחים בחקירות - כמו גם על רקע הביקורת על כך שהשימוש בתחקיר המבצעי עלול לעכב את ההחלטה בדבר פתיחה בחקירה ואף לשמש לתיאום עדויות,³⁵ המליצה ועדת טירקל לשנות את הנוהג הקיים ולהקים מנגנון נפרד לקיום הערכה העובדתית. הוועדה הוסיפה שאין בהמלצה זו כדי למנוע מהפרקליטות הצבאית לעיין בתחקיר המבצעי, בתנאי שעיון זה לא יגרום לחריגה ממסגרת הזמן המומלצת להחלטה על המשך הטיפול בתיק. גם מחברי דו"ח צ'חנובר המליצו על הקמת מנגנון שיהיה אחראי על קיום הערכה עובדתית, בנפרד מהתחקיר המבצעי.³⁶

אף על פי כן, מנתוני הצבא עולה כי הפרקליטות הצבאית ממשיכה להשתמש בתחקיר המבצעי ככלי מרכזי בהחלטה אם לפתוח בחקירה פלילית, בעיקר כשמדובר באירועי ירי והרג של פלסטינים. ב-2017 ביקשה הפרקליטות הצבאית לעיין בתחקיר המבצעי ב-84 מקרים (83 מקרי ירי, מהם 26 אירועי מוות, ועוד מקרה אחד) מתוך 170 התלונות שבהן נערך בירור עובדתי מקדים על מנת להכריע אם לפתוח בחקירה פלילית. ב-2018 התבקש התחקיר המבצעי ב-55 מקרים (כולם מקרי ירי, מהם 22 אירועי מוות) מתוך 135 התלונות שבהן נערך בירור עובדתי מקדים על מנת להכריע אם לפתוח בחקירה פלילית.

בסך הכל, ב-139 (45.5%) מתוך 305 תיקים שבהם הורתה הפרקליטות על קיום בירור עובדתי, התבקש התחקיר המבצעי מהיחידה המעורבת באירוע. **כשמדובר במקרי ירי הפנייה לקבלת התחקיר המבצעי כמעט אוטומטית: בשנים 2017-2018 ביקשה הפרקליטות הצבאית לקבל את התחקיר המבצעי ב-138 (כ-94%) מתוך 147 תיקי ירי שבהם התקיים בירור עובדתי מקדים בטרם החלטה אם לפתוח בחקירה פלילית.**³⁷

על סמך המידע שהועבר ליש דיין לא ניתן לקבוע אם בהליך הבירור נעשה שימוש באמצעים נוספים מלבד התחקיר המבצעי, או שמא התחקיר מהווה אמצעי עיקרי ואלי אף בלעדי בקבלת ההחלטה אם לפתוח בחקירה, בסתירה להמלצות ועדת טירקל. עם זאת, ניסיון יש דיין בעבודה מול מערכת אכיפת החוק הצבאית מראה כי ישנם מקרים שבהם הבירור העובדתי אכן מסתכם בקבלת התחקיר המבצעי מהיחידה המעורבת באירוע ותו לא.

כמייצגם של נפגעי עבירה פלסטינים, יש דיין פנה לפרקליטות הצבאית לא פעם בבקשה לעיין בחומרי הבירור העובדתי במסגרת ערעור על החלטה שלא לפתוח בחקירה פלילית, וכשהתקבלה תשובת הפרקליטות התברר כי הבירור העובדתי כלל אך ורק התחקיר המבצעי החסוי, ועל כן לא ניתן להעביר כל חומרים. נוסף על כך, במענה עקרונות יותר להשגה שהגיש יש דיין על החלטה שלא לפתוח בחקירה בעקבות פגיעתו בראש של תושב כפר קדום מירי של חיילים באפריל 2018, הבהירה הפרקליטות הצבאית כי לשיטתה "העיון בתחקיר המבצעי מקובל ולגיטימי כל אימת שנדרש בירור עובדתי נוסף על התיאור בתלונה". עוד עולה מתשובת הפרקליטות הצבאית כי היא רואה חשיבות

32 החל מ-30 במארס 2018 מתקיימות מדי יום שישי בסמוך לגדר הפגנות המונית שזכו לכינוי "הפגנות השיבה". בתגובה להפגנות אלה נקט הצבא ישראלי מדיניות פתיחה באש המתירה לחיילים לירות אש חיה על מפגינים המסווגים על ידם כ"מסיתים מרכזיים" או "מפירי סדר מרכזיים", גם אם הם אינם מסכנים באופן ממשי ומיידי חיי אדם. ארגון זכויות האדם הפלסטיני ברצועת עזה PCHR תיעד 210 הרוגים בקרב המפגינים הפלסטינים ויותר מ-13 אלף פצועים, בתקופה שבין 30 במארס 2018 ועד ספטמבר 2019, מתוכם 46 ילדים, 2 נשים, 9 בעלי מוגבלויות, 4 פרמדיקים ו-1 עיתונאים. ראו [דיווח](#) באתר PCHR. ביקור אחרון באתר: 15.10.2019. גם מרכז אל מיזאן לזכויות אדם שברצועת עזה תיעד מספרים דומים ומדווח כי מ-30 במארס 2018 ועד ספטמבר 2019 נהרגו ברצועת עזה 324 פלסטינים, מתוכם 211 מפגינים שנהרגו מאש חיילים בהפגנות בסמוך לגדר, ביניהם 46 ילדים, 2 נשים, 9 בעלי מוגבלויות, 4 פרמדיקים ו-2 עיתונאים. ראו [דיווח](#) באתר אל מיזאן. ביקור אחרון באתר: 15.10.2019.

33 מידע זה נמסר ליש דיין על ידי הצבא בתשובה לבקשה על פי חוק חופש המידע שהגיש הארגון בעניין זה, במכתב מ-4.8.2019, סעיפים 5-6.

34 [דו"ח טירקל ב'](#), עמ' 284-288. מלבד התחקיר המבצעי, קיים בצבא גם הליך נוסף של "תחקיר מומחים" שבו נעשה שימוש לתחקיר אירועים מיוחדים או מורכבים.

35 [דו"ח טירקל ב'](#), עמ' 319-321. להרחבה על הבעייתיות של השימוש בתחקיר המבצעי כבסיס העיקרי להערכה העובדתית שנועדה לקבוע אם לפתוח בחקירה פלילית בעקבות תלונה או דיווח ראו גם: יש דיין, [חקירה לכאורה](#), עמ' 25-34.

36 צוות לבחינה וליישום הדו"ח השני של הוועדה הציבורית לביקורת האירוע הימי מיום 31.5.10 בנושא הבדיקה והחקירה בישראל של תלונות וטענות בדבר הפרות של דיני הלחימה על פי המשפט הבין-לאומי, [דין וחשבון](#) (אוגוסט 2015) (להלן [דו"ח צ'חנובר](#)), עמ' 15-16.

37 בחלוקה לשנים: 83 מתוך 90 תיקי ירי שנבחנו ב-2017, ו-55 מתוך 57 תיקי ירי שנבחנו ב-2018. על פי [תשובת הצבא](#) לבקשה על פי חוק חופש המידע שהגיש יש דיין בנוגע לנתוני אכיפת החוק בצבא לשנת 2017, 3.4.2019, סעיפים 12-14; [תשובת הצבא](#) לבקשה על פי חוק חופש המידע שהגיש יש דיין בנוגע לנתוני אכיפת החוק בצבא לשנת 2018, 20.6.2019, סעיפים 12-14.

ביישום המלצת ועדת טירקל באשר להקמת מנגנון ייעודי להערכה עובדתית רק במקרים של תלונות על ביצוע פשעי מלחמה, ועל כן רואה את עצמה רשאית להישען אך ורק על התחקיר המבצעי "מקום שבו מדובר בתלונה לביצוע עבירה שאינה פשע מלחמה".³⁸ תשובה זו של הפרקליטות הצבאית מעוררת תמיהה בהינתן העובדה שכל עבירה חמורה של אנשי כוחות ביטחון ישראלים כלפי תושבים מוגנים בשטחים הכבושים היא לכאורה פשע מלחמה. תמיהה זו אף מתחזקת לנוכח העובדה שבחוק הישראלי אין כיום הגדרה של פשעי מלחמה - גם זאת תוך הפרה של אחת ההמלצות המרכזיות הכלולות בדו"ח ועדת טירקל בנוגע להטמעת חקיקה הנוגעת לפשעי מלחמה אל תוך הדין הישראלי.³⁹

עוד עולה מניסיון יש דין כי בשנים האחרונות החלו בפרקליטות הצבאית לכנות את התחקיר המבצעי עצמו "בירור עובדתי", מה שעשוי לחזק את האפשרות כי זהו עדיין הכלי היחיד המשמש אותה בקבלת החלטה באשר לתלונה שהתקבלה נגד חיילים החשודים בפגיעה בפלסטינים ואולי אף לרמז על ניסיון לעקוף את אחת ההמלצות החשובות ביותר של דו"ח ועדת טירקל בנושא החקירות.

ה | כתבי אישום ב-2017-2018: שיעור זניח מהתלונות מוביל להעמדה לדין

שלושה תיקי חקירה בלבד הניבו כתב אישום

מיעוט החקירות מתבטא מטבע הדברים גם במיעוט כתבי אישום נגד חיילים בחשד לעבירות כלפי פלסטינים ורכושם. אף שניתן היה לצפות שהעלאת רף הפתיחה בחקירה והתמקדות של הצבא בחקירת התיקים החמורים בלבד - שבחלקם נפתחו באופן מיידי ועל כן היו עשויים להעלות את רמת החקירה ואת טיב הראיות שנאספו - בשנים אלה לא נרשם כל שיפור ביכולתה של המערכת הצבאית למצות את החקירות ולהביא להעמדה לדין של חיילים.

בניגוד למערכת אכיפת החוק האזרחית בישראל, המערכת הצבאית אינה מספקת את עילות הסגירה של תיקי חקירה שנסגרו. תחת זאת, היא מסתפקת בנימוקים כלליים או אף בהודעה לקונית לפיה בתיק מסוים "הוחלט שלא לנקוט הליכים משפטיים". לפיכך, קשה לקבוע כמה מתיקי החקירה נסגרו מחוסר אשמה וכמה נסגרו לאחר שחוקרי מצ"ח כשלו במלאכתם לאתר חשודים או לאסוף ראיות מספיקות להעמדת חשודים לדין. עם זאת, הכשלים המהותיים שתוארו בדף נתונים זה, ובראשם התמשכות החקירות והעיכובים הרבים הנגזרים מהשלבים השונים בעבודת המערכת, כמו גם ניסיון יש דין כמייצגם של נפגעי עבירה, מעידים על כך כי חקירות מצ"ח בעקבות תלונות על חשד לפגיעה בפלסטינים מאופיינות בכשלון ואף מנוהלות לא פעם ברשלנות המובילה לסגירת תיקים.⁴⁰

רק 3 תיקים (3.2%) מתוך כלל תיקי החקירה שנפתחו ב-2017-2018 הבשילו לכדי הגשת כתבי אישום נגד נאשמים בביצוע עבירות נגד פלסטינים ורכושם: 2 חקירות שנפתחו ב-2017, שתייהן בחשד לעבירות אלימות והתעללות בעצורים, הובילו להגשת כתבי אישום נגד 4 חיילים;⁴¹ חקירה אחת מ-2018, גם היא בחשד לעבירת אלימות והתעללות בעצור, הובילה להגשת כתב אישום נגד חייל אחד.⁴² שיעור זה דומה לשיעור הגשת כתבי האישום בשנים האחרונות: בין השנים 2013-2018 נפתחו במצ"ח 785 תיקי חקירה בחשד לעבירות שביצעו חיילים כלפי פלסטינים ורכושם, 31 מהם (3.9%) הסתיימו בהגשת כתבי אישום. פרסומים קודמים של יש דין ושל ארגונים אחרים הצביעו לאורך השנים על המגמה המתמשכת של אי העמדה לדין ומתן חסינות בפועל לחיילים עבריינים הפוגעים בתושבים פלסטינים, בעקבות זאת אף הודיע ארגון זכויות האדם בצלם במאי 2016 כי הוא מפסיק להפנות תלונות של פלסטינים לטיפול מערכת אכיפת החוק הצבאית.⁴³

אף שלא נכון לקבוע רף מינימום של כתבי אישום מתוך חקירות, שיעור כתבי האישום הנמוך בתיקי חקירה העוסקים בעבירות חיילים נגד פלסטינים בולט במיוחד לנוכח המדיניות שתוארה לעיל, לפיה הפרקליטות הצבאית מסננת מראש את המקרים שבהם היא מחליטה לפתוח בחקירה פלילית ולכן רבות מהתלונות כלל אינן מובילות לפתיחה בחקירה. כאמור, מבין כלל התלונות שהגיעו לפרקליטות הצבאית ב-2018-2017, ב-330 מקרים (כ-80% מהתלונות שהטיפול בהן הסתיים) התקבלה החלטה לסגור את התיק מבלי לפתוח בחקירה. יתרה מזאת,

38 מתוך מכתבו מיום 12.6.2019 של ראש תחום עניינים מבצעיים בתביעה הצבאית, רס"ן ארז רג'ואן, אל הצוות המשפטי של יש דין בתגובה להשגה שהגיש הארגון על אי פתיחה בחקירה פלילית בתיק יש דין 4133/18.

39 לקריאה נוספת על היעדר חקיקה בנוגע לפשעי מלחמה בדין הישראלי תוך השוואה למודלים בינלאומיים ראו: יש דין, [לאקונה - פשעי מלחמה בדין הישראלי ובפסיקת בתי הדין הצבאיים](#) (יולי 2013). המלצה מס' 1 בדו"ח ועדת טירקל נוגעת לחקיקת פשעי מלחמה וקוראת להשלמת חסרים בחקיקה הישראלית, ראו [דו"ח טירקל ב' עמ' 304-307](#).

40 דו"ח יש דין מ-2011 עסק בהרחבה בכשלים השיטתיים המובילים לכשלון חקירות מצ"ח ביחס לעבירות שביצעו לכאורה חיילים נגד פלסטינים או רכושם. הדו"ח התבסס על מעקב של שש שנים אחר 192 תלונות וניתוח של 67 תיקי חקירה ומביא דוגמאות לכשלים מתוך תיקי החקירה. ראו: יש דין, [חקירה לכאורה](#).

41 תיקי [בית דין צבאי דרום \(מחוזי\) 146/17, 147/17 ו-148/17](#) שהוגשו בעקבות אירוע של הכאת עצור פלסטיני אזוק; [תיק בית דין צבאי מטכ"ל \(מחוזי\) 107/19](#) שהוגש במאי 2019 בעקבות אירוע של הכאת קטין בן 16 ברחוב השוהדא בחברון בנובמבר 2017.

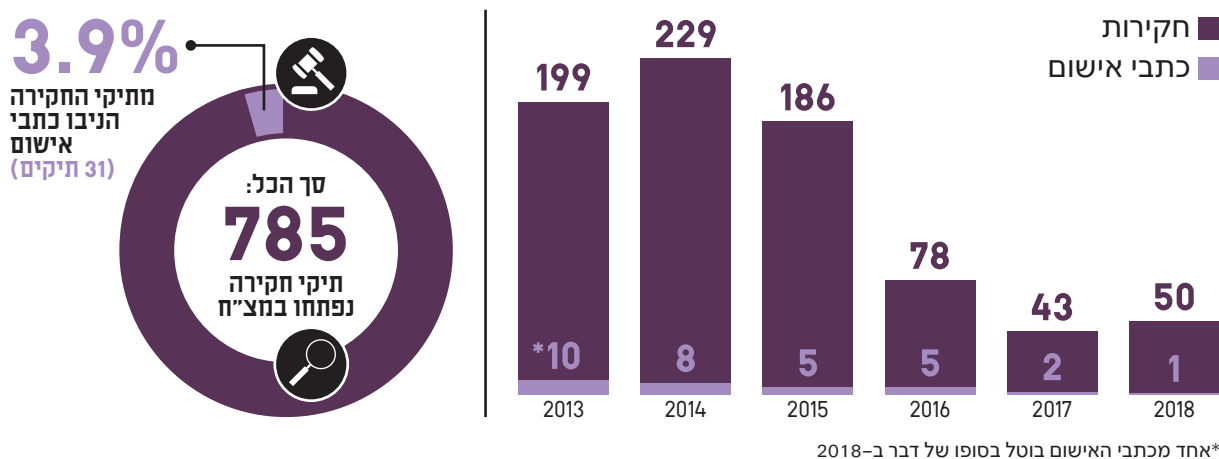
42 תיק [בית דין צבאי עורף \(מחוזי\) 34/18](#) שהוגש בעקבות אירוע של הכאת פלסטיני עצור, אזוק ומכוסה עיניים.

43 בצלם הודיע על כך בצמידות לפרסום דו"ח מקיף, שבו סיכם את הניסיון שנצבר בארגון ב-25 שנות עבודה מול מערכת אכיפת החוק הצבאית. [הדו"ח המלא](#) מפורסם באתר בצלם.

במקרים רבים לצבא קל יחסית לאתר חיילים שנכחו באירוע שהתרחש בזמן ובמקום ידועים (בהשוואה למשטרה המחפשת אחר חשודים), כך שניתן היה לצפות שמערכת אכיפת חוק אפקטיבית ששמה לה למטרה להיאבק בעבריינות ולהגן על האוכלוסייה הפלסטינית בשטחים תדע למצות את מעט החקירות שהיא מבצעת ולהביא את החשודים לדין בשיעורים גבוהים יותר.

שיעור נמוך זה של העמדה לדין בשילוב עם המגמה הנוכחית של מיעוט בחקירות מדגים עד כמה מזערי הסיכוי של פלסטיני נפגע עבירה, שכבר הצליח לעבור את כל המשוכות והחסמים המונחים לפניו ממילא ולהגיש תלונה, כי חייל שעבר כלפיו עבירה יועמד לדין: נכון ליולי 2019, רק 0.7% מהתלונות שהגיעו לפרקליטות הצבאית בשנים 2017-2018 והטיפול בהם הסתיים (בפתיחה בחקירה או בסגירת תיק התלונה) הובילו להגשת כתב אישום (3 מתוך 414 תיקים).

חקירות מצ"ח של פגיעה בפלסטינים והגשת כתבי אישום בעקבותיהן, 2013-2018

כתבי אישום שהוגשו ב-2017-2018: מקרי אלימות ושוד משנים קודמות

במהלך 2017-2018 הוגשו בבתי הדין הצבאיים 10 כתבי אישום נגד 11 נאשמים בחשד שפגעו בפלסטינים או ברכושם: ב-2017 הוגשו ששה כתבי אישום בעקבות שלוש חקירות שנפתחו ב-2016 ועוד שלושה כתבי אישום בעקבות חקירה מ-2017; בנובמבר 2018 הוגשו כתב אישום שהניבה חקירה שנפתחה כמה חודשים קודם לכן.

בינואר 2017 הוגש בבית המשפט הצבאי כתב אישום נגד סמ"ר ג' ב', חייל משוחרר מפיקוד העורף, שהואשם כי בעת שירותו הצבאי סטר לעצור פלסטיני אזוק ומכוסה עיניים שהיה עצור במוצב שבו שהה.⁴⁴ החייל הואשם תחילה בהתעללות ובהתנהגות שאינה הולמת, אך לבסוף הוגש נגדו כתב אישום מתוקן ובמאסר 2017 הוא הורשע בעבירה של תקיפה ובהתנהגות שאינה הולמת ונגזרו עליו 50 ימי מאסר לריצוי בדרך של עבודה צבאית, 3 שנות מאסר על תנאי, הורדה בדרגה ותשלום פיצוי בסך 500 שקל לנפגע העבירה.

באותו חודש הוגשו שני כתבי אישום נגד שני חיילים מהמשטרה הצבאית ששירתו במעברים בין הגדה המערבית לישראל באשמה של חריגה מסמכות, לאחר שהואשמו כי נהגו לקבל מתושבים פלסטינים שביקשו לעבור במחסומים מוצרי מזון, שתייה וסיגריות.⁴⁵ החיילים הורשעו במסגרת עסקאות טיעון ונגזרו עליהם 30 ימי מאסר בניכוי ימי מעצר, מאסר על תנאי והורדה לדרגת טוראי.

בפברואר 2017 הוגשו שלושה כתבי אישום נגד ארבעה חיילי משטרה צבאית נוספים. הם הואשמו בלקיחת שוחד ובעבירות נוספות, ביניהן חריגה מסמכות וסיוע לכניסה לישראל שלא כחוק, לאחר שהיו חלק מקבוצה מאורגנת שאפשרה לפלסטינים לעבור במחסומים ללא היתר בתמורה לשוחד כספי וסמים.⁴⁶ לאחר הגשת כתבי האישום נחתם עם אחד החיילים הסכם עד מדינה, והוא הורשע ונדון לעונש של 350 ימי מאסר בפועל. שני חיילים נוספים הודו והורשעו במסגרת הסדר טיעון, הם נדונו ל-28 חודשי מאסר בפועל שיימנו החל מיום מעצרם, 12 חודשי מאסר על תנאי וקנס כספי בגובה 22 אלף ו-30 אלף שקל לכל אחד. החייל הרביעי, ששימש מפקד המחסום, הורשע אף הוא במסגרת הסדר טיעון ונגזרו עליו 18 חודשי מאסר בפועל בניכוי ימי מעצר, 90 יום מאסר על תנאי וקנס בגובה 40 אלף שקל.

44 תיק בית דין צבאי עורף (מחוזי) 7/17.

45 תיקי בית דין צבאי מטכ"ל (מחוזי) 53/17 ו-54/17.

46 תיקי בית דין צבאי מטכ"ל (מחוזי) 174/17, 175/17 ו-176/17.

במארס 2017 הוגשו שלושה כתבי אישום נגד שלושה חיילי נח"ל, שהואשמו כי היכו עצור פלסטיני אזוק ומכוסה עיניים בעת שנסעו עימו בכלי רכב צבאי, תוך שהם צועקים, מקללים ושרים שירים.⁴⁷ בתחילה הואשמו החיילים בהתעללות בנסיבות מחמירות ובהתנהגות שאינה הולמת, אך בהמשך הוגש נגדם כתב אישום מתוקן במסגרת עסקת טיעון והם הודו והורשעו בסעיף מופחת של חריגה מסמכות. על השלושה נגזרו 42 ימי מאסר בפועל בניכוי 12 ימי מעצר, 30 יום מאסר על תנאי והורדה לדרגת רב"ט.

בנובמבר 2018 הוגש כתב אישום נגד חייל מפיקוד העורף, שהואשם כי היכה עצור פלסטיני אזוק ומכוסה עיניים שהוחזק במוצב שבו שהה החייל.⁴⁸ החייל הואשם בהתעללות בנסיבות מחמירות ובהתנהגות שאינה הולמת. ישי דיין לא ידוע אם ההליך הסתיים ובאיזו תוצאה.

נוסף על אלה, ב-2018 בוטלו שני כתבי אישום נדירים למדי שהוגשו בבית משפט השלום ברמלה ב-2015 נגד שני חיילים משוחררים, שב-2013 ירו בסמיר עווד בן ה-16 בגבו והרגוהו סמוך לגדר ההפרדה ליד הכפר בודרוס. כתב האישום בתיק הוגש יותר משנתיים לאחר האירוע, ורק לאחר שאביו של הנער עתר לבג"ץ יחד עם ארגון בצלם, בדרישה להורות לפרקליטות הצבאית לקבל החלטה בתיק החקירה - לסגור את התיק או להעמיד את החיילים החשודים לדין.⁴⁹ בעת קיום הדיון בעתירה החיילים החשודים כבר סיימו את שירותם הצבאי ויצאו מתחלת חוק השיפוט הצבאי, ועל כן התיק הועבר לטיפול של פרקליטות המדינה. זו הגישה בסופו של דבר כתב אישום נגד השניים ב-30 בדצמבר 2015 - כמעט שלוש שנים לאחר הריגתו של עווד - בו ייחסה לשני הנאשמים סעיף זניח יחסית של מעשה פזיזות ורשלנות. במשפטם טענו הנאשמים לאכיפה בררנית נגדם מצד הצבא והציגו נתונים שקיבלו מהצבא בנוגע לשיעור הנמוך של כתבי אישום שהוגשו נגד חיילים שנחשדו בהרג פלסטינים בשבע השנים האחרונות.⁵⁰ ביוני 2018 הודיעה הפרקליטות כי היא מושכת את כתבי האישום שהגישה, וזאת בשל "כרסום ממשי בראיות התביעה" והערכתה כי אין סיכוי סביר להרשעה בתיק.

1 | משך הטיפול בתיקים ב-2017-2018 – נתוני הפרקליטות מראים שיפור משמעותי

אחד הנושאים המרכזיים שבהם עסקה ועדת טירקל היה משך הטיפול בתיקים שעניינם חשדות להפרה של כללי המשפט הבינלאומי. זאת בין היתר לאור העובדה כי לא כל תלונה מביאה באופן מיידי לפתיחה בחקירה, אלא לעתים רק לאחר תהליך ממושך של בדיקה מקדימה, וכן על רקע ביקורת חריפה ומתמשכת מצד ארגוני זכויות אדם כלפי האיטיות והסחבת הקיצונית שמאפיינים את מערכת אכיפת החוק הצבאית.⁵¹ עקרון המהירות נדון בהרחבה בדו"ח הוועדה והוגדר על ידה כאחד העקרונות החשובים לקיומה של חקירה אפקטיבית וליצירת אמון במערכת המשפט, תוך הפניה לעבודתם של גופים בינלאומיים העוסקים בזכויות אדם שניסחו קווים מנחים ביחס למסגרת הזמן הסבירה לפתיחה בחקירה.⁵²

לאחר דין ודברים בין הוועדה לבין פרקליטות הצבאית המליצה ועדת טירקל על גיבוש פרקי זמן מקסימליים להשלמת כל אחד מן השלבים בעבודת הפרקליטות הצבאית: מבירור התלונה וקבלת החלטה בנוגע לפתיחה בחקירה, דרך משך הזמן המירבי להשלמת החקירה על ידי מצ"ח, ועד לסיכום התיק וקבלת החלטה אם להעמיד חשודים לדין או להורות על סגירת התיק.⁵³

באשר לקבלת החלטה על פתיחה בחקירה בעקבות דיווח או תלונה הוועדה המליצה כי תיקבע מסגרת זמן "בת שבועות בודדים". ועדת צ'חנובר, שעסקה ביישום מסקנות הדו"ח, נקבה בפרק זמן של עד 14 שבועות ממועד קבלת התלונה, והוסיפה שבמקרים חריגים יהיה ניתן להאריך תקופה זו ב-14 שבועות נוספים לכל היותר.⁵⁴ לגבי משך הזמן המרבי לניהול חקירת מצ"ח בתיקים אלה המליצה ועדת צ'חנובר כי הוא יוגבל לתשעה חודשים, ויהיה ניתן להאריך לשנה בתנאים מסוימים. ביחס לשלב קבלת החלטה בתיק על ידי פרקליט בתום החקירה, המליצה הוועדה שמשך הזמן יוגבל אף הוא לתשעה חודשים, למעט בתיקים שישווו כמורכבים (למשל מקרי מוות ופציעות קשות) שבהם יוגבל משך הזמן לקבלת ההחלטה לשנה.⁵⁵

נתונים שהעביר הצבא ליש דיין מראים כי ננקטו צעדים ליישום המלצות אלה, ובראשם עצם היכולת למדוד את פרקי הזמן הרלוונטיים להגבלת משך הטיפול בתיקים. ב-2017 החלה הפרקליטות הצבאית לראשונה להשתמש במערכת מידע המאפשרת לה

47 תיקי בית דין צבאי דרום (מחוזי) 146/17, 147/17 ו-148/17.

48 תיק בית דין צבאי עורף (מחוזי) 34/18.

49 ת.פ. 68282-12, כתב האישום הוגש ב-29 בדצמבר 2015. לפרטים נוספים על האירוע ועל העתירה לבג"ץ, ראו באתר בצלם. ביקור אחרון באתר: 15.10.2019. על פי הנתונים שהציגו סנגוריהם של הנאשמים, "בשבע השנים האחרונות נפתחו 110 חקירות נגד חיילים על הרג פלסטינים, מתוך הוגשו רק ארבעה כתבי אישום". יותם ברגר, "שני חיילים שמועמדים לדין על הרג פלסטיני טוענים לאכיפה בררנית נגדם", הארץ, 13.3.2018.

51 ראו למשל: יש דיין, חקירה לכאורה, עמ' 47-51. בצלם, עלה התאנה של הכיבוש, עמ' 28-30.

52 דו"ח טירקל ב', עמ' 117-119.

53 דו"ח טירקל ב', המלצה מס' 6: ההחלטה בדבר פתיחה בחקירה, עמ' 322; המלצה מס' 10: קביעת מסגרת זמן לחקירה, עמ' 331-332.

54 דו"ח צ'חנובר, עמ' 17-18.

55 בנוסף, ועדת צ'חנובר התייחסה לאפשרות של הארכת נוספות בתקופה שלא תעלה על חצי שנה. דו"ח צ'חנובר, עמ' 23-24.

לעקוב אחר משך הזמן בכל אחד מצמתי ההחלטה שנדונו בוועדת טירקל, כך שהיא יכולה לספק נתונים עדכניים בנושא זה.⁵⁶ זהו שינוי חיובי ומבורך, וצעד הכרחי בדרך להשגת שיפור בטיפול של מערכת אכיפת החוק הצבאית בתלונות של פלסטינים.

נתוני הצבא מראים כי ב-2017, ב-44 תלונות על חשד לפגיעה בפלסטינים שבהן הוחלט על פתיחה בחקירה פלילית, היה משך הזמן הממוצע מרגע קבלת התלונה ועד להחלטה לפתוח בחקירה פלילית 107.7 ימים (15 שבועות). עוד עולה מהנתונים כי ביחס לתלונות הנוגעות לעבירות רכוש וירי היה משך הזמן הממוצע עד לקבלת החלטה מעט קצר יותר, כ-98 ימים (14 שבועות), לעומת תלונות על עבירות אלימות שבהן נדרש פרק זמן של כ-119 יום (17 שבועות) לקבלת החלטה על פתיחה בחקירה.⁵⁷

עוד עולה מנתוני הצבא כי ב-2018 חל שיפור עצום בפרק הזמן שנדרש לקבלת החלטה על פתיחה בחקירה: משך הזמן הממוצע לקבלת החלטה ב-33 תלונות מ-2018 שבהן הוחלט לפתוח בחקירה עמד על 48 יום (פחות מ-7 שבועות).

עם זאת, יש לזכור ש-37 מתוך 77 חקירות אלה (48%) נפתחו באופן מיידי עם קבלת התלונה, בהתאם למדיניות החקירות של הצבא. לפיכך אפשר להניח שבפועל, משך הטיפול בתלונות שבהן נדרשה הפרקליטות הצבאית לבירור עובדתי קודם להחלטה לפתוח בחקירה, היה ארוך בהרבה מהממוצע שבו נקבה לגבי כלל התיקים.⁵⁸ ליש דין אין מידע באשר לפרק הזמן הממוצע עד לפתיחה בחקירה באותם תיקים שבהם הורתה הפרקליטות על קיומו של בירור עובדתי, ובכל מקרה המלצות ועדת טירקל וצ'חנובר התייחסו לפרק הזמן המקסימלי לסיום כל אחד משלבי העבודה של מערכת אכיפת החוק ולא לפרק הזמן הממוצע בתיקים.

באשר לתלונות שבהן החליטה הפרקליטות שלא לפתוח בחקירת מצ"ח, גם כאן מראים נתוני הצבא הבדל עצום בין נתוני 2017 לנתוני 2018: ב-2017 היה משך הזמן הממוצע בין קבלת התלונה לבין ההחלטה שלא לפתוח בחקירה 130.8 יום (כ-18 שבועות וחצי), וב-2018 הצטמצם פרק הזמן הזה ל-46.6 ימים בלבד (כששה שבועות וחצי). לשם ההשוואה, בתיקים שבהם יש דין פעל בשם נפגעי עבירה פלסטינים והעביר תלונות על פגיעה בהם לפרקליטות הצבאית בין השנים 2014-2017, היה משך הזמן הממוצע שבין מועד הדיווח לבין העברת ההודעה על החלטת הפרקליטות על סגירת התיק ללא פתיחה בחקירה 45 שבועות.⁵⁹

באשר לפרק הזמן שארכה חקירת מצ"ח בתיקים שבהם עלה חשד לפגיעה של חיילים בפלסטינים, הצבא מסר נתונים בנוגע ל-41 חקירות שנפתחו בעקבות דיווחי 2017 והסתיימו (שלוש חקירות נוספות טרם הסתיימו). משך החקירה הממוצע בתיקים אלה היה כ-112 ימים (כארבעה חודשים), כולל השלמות חקירה במקרים שבהם נדרשו. פרק הזמן הכולל מרגע קבלת הדיווח, דרך הבירור העובדתי במקרים שבהם התקיים, חקירת מצ"ח והחזרת התיק לפרקליטות לעניינים מבצעיים לשם קבלת החלטה היה ב-2017 כ-199 יום בממוצע (כששה חודשים וחצי).

לגבי 2018 מסר הצבא נתונים בנוגע ל-26 תיקי חקירה שהסתיימו (מתוך 33 שנפתחו): בתיקים אלה היה משך החקירה הממוצע כ-94 ימים (כשלושה חודשים), כולל השלמות חקירה, ופרק הזמן הכולל מרגע קבלת הדיווח ועד להחזרת התיק לפרקליטות הצבאית לשם קבלת החלטה - 143.5 ימים (כחמישה חודשים). ביחס לפרק הזמן מרגע סיום החקירה וקבלת התיק בפרקליטות לעניינים מבצעיים לשם קבלת החלטה, הנתונים הקיימים עדיין חלקיים מאוד בשלב זה ועל כן קשה לגזור מהם מסקנה כלשהי.⁶⁰

באופן כללי, זמני הטיפול שהציג הצבא עומדים כמעט כולם במסגרות הזמנים שקבעה ועדת צ'חנובר לכל אחד משלבי הטיפול - קבלת החלטה על פתיחה בחקירה, ביצוע חקירת מצ"ח, והחלטת פרקליט בנוגע להעמדה לדין - ונראה כי הצבא משקיע מאמצים רבים על מנת להגיב לביקורת שהופנתה כלפיו באמצעות עמידה ביעדים מדידים של טיפול בתלונות.

עם זאת, מתוך נתוני הצבא אפשר ללמוד על השונות הגדולה ועל המנעד הרחב במשך הטיפול בתיקים. נתוני הצבא מעלים אמנם שמשך הטיפול הכולל בתיקי תלונה מ-2017 עומד כאמור על 199 יום בממוצע, שהם כששה חודשים וחצי, אבל ניתן ללמוד כי בשלושה תיקים טרם הסתיימו הטיפול והם אפילו לא הוחזרו עדיין אל הפרקליטות בתום חקירת מצ"ח נכון לאפריל 2019 - כלומר לכל הפחות שנה וארבעה חודשים לאחר הגשת התלונה וייתכן שאף בחלוף שנתיים או יותר. לגבי תיקי 2018 המידע שהועבר התייחס ל-26 מתוך 33 חקירות שנפתחו, ואף שמשך הזמן הכולל לטיפול בתיקים אלה היה בממוצע 143.5 יום (כחמישה חודשים), טרם הסתיימו הטיפול בכחמישית מתיקים אלה.

56 מידע זה, כמו גם כל הנתונים הקשורים למשך הטיפול בתיקים מצד הפרקליטות הצבאית ב-2017 וב-2018, נמסרו ליש דין במענה לבקשה על פי חוק חופש המידע [במכתב](#) מ-3.4.2019. הנתונים שהועברו ליש דין במסגרת מענה זה שונים מעט מנתונים באותו נושא שהועברו בהתייחסות לבקשות אחרות, במקומות שבהם יש פערים בין מידע סותר שהועבר ליש דין נציין זאת במפורש.

57 במענה זה נמסר כי 44 מתוך 262 תלונות שהוגשו לפרקליטות הצבאית ב-2017 בחשד לפגיעה בפלסטינים הביאו לפתיחה בחקירה. לעומת זאת, במענה קודם מ-3.4.2019 מסר הצבא כי בשנה זו הוגשו 266 תלונות ל-49 מהן הביאו לפתיחה בחקירה. יש דין פנה לצבא בבקשה להבהיר את מקור הפער בנתונים, תשובת הצבא טרם התקבלה.

58 אם מניחים שפתיחה בחקירה מיידית שוות ערך לזמן המתנה של 0 ימים, אז בהינתן העובדה ש-37 מהחקירות נפתחו באופן מיידי, אפשר לקבוע בחישוב גם כי משך ההמתנה לקבלת החלטה בנוגע לפתיחה בחקירה ביתר 40 התיקים היה כ-92 יום.

59 נתונים אלה מבוססים על 77 תיקים שבהם ייצג יש דין את נפגעי העבירה אל מול מערכת אכיפת החוק הצבאית, ופורסמו בדף נתונים קודם שהוציא יש דין במאסר 2018. ראו: יש דין, [אכיפת החוק על חיילים החשודים בפגיעה בפלסטינים, סיכום נתוני 2016](#).

60 הנתונים שמסר הצבא בעניין זה נוגעים רק ל-26 מתוך 41 תיקי חקירה (כ-63%) שנפתחו בעקבות תלונות מ-2017 שהועברו לפרקליטות לקבלת החלטה, משום שהטיפול בשאר התיקים טרם הסתיימו. ב-26 תיקים אלה משך הזמן הממוצע לקבלת החלטה בפרקליטות היה 149 יום (כחמישה חודשים), וזמן הטיפול הכולל מרגע קבלת הדיווח עמד על 326.8 יום (כ-11 חודשים).

נוסף על כך, ישנם כמה שלבים מרכזיים בעבודת מערכת אכיפת החוק הצבאית שעדיין מעכבים את משך הטיפול הכולל בתלונות ופוגעים באיכותו. ראשית, העובדה שיותר מ-70% מהתלונות מועברות לבירור עובדתי בטרם קבלת החלטה על פתיחה בחקירה ממשכה להוות גורם מרכזי לעיכוב בחקירת חשדות לפגיעה של חיילים בפלסטינים. גם אם בירורים אלה נעשים במסגרת הזמנים שהומלצו על ידי ועדת צ'חנובר, הרי שבמקרים (המעטים) שבהם הבירור מוביל לפתיחה בחקירה פלילית, יש בהם כדי לעכב את מועד הפתיחה בחקירה, להקשות על איסוף עדויות, לאפשר תיאום גרסאות ולפגוע ביכולת לאכוף את החוק על חיילים עבריינים.

שלב חשוב בטיפול בתלונות על חשד לפגיעה בפלסטינים נוגע לאפשרות של מתלוננים לקבל את חומרי החקירה או הבדיקה בעניינם לצורך בחינת האפשרות לערער על החלטת הפרקליטות הצבאית שלא לפתוח בחקירה או להורות על סגירת תיק החקירה ללא העמדה לדין. לגבי צומת זה לא נקבעו לוחות זמנים מפורשים בדו"ח טירקל-צ'חנובר, אף שמדובר בשלב קריטי לצורך מיצוי זכותם של נפגעי עבירה להגשת ערר ועל כן הוא מהווה נדבך מרכזי במכלול השלם של אכיפת חוק על חיילים החשודים בפגיעה בפלסטינים. ניסיון יש דין בייצוג של נפגעי עבירה פלסטינים מראה כי זמן ההמתנה לקבלת חומרי חקירה נמשך לרוב חודשים ארוכים, לעתים למעלה משנה, וכי למרות התחייבויות שנתן הצבא בעקבות עתירה לבג"ץ שהגיש יש דין, ביחד עם המוקד להגנת הפרטי⁶¹ - הוא לא עומד בלוחות הזמנים שנקבעו להעברת חומרי חקירה למתלוננים ומשך ההמתנה נותר ארוך באופן בלתי סביר עד היום. עובדה זו ממחישה כי העמידה במסגרות הזמנים שהציג הצבא תקפה רק בנקודות ספציפיות שהוגדרו על ידי ועדת טירקל-צ'חנובר, אך לא בהכרח מאפיינת את עבודת המערכת הצבאית במקרים של פגיעה בפלסטינים ולא מעידה על שינוי מהותי.

שלב נוסף שמעכב מאוד את הטיפול בתלונות הוא קבלת החלטה בהליך ההשגה על החלטות הפרקליטות הצבאית במקרים של טענה להפרות חמורות של הדין הבינלאומי.⁶² גם כאן לא נקבעו לוחות זמנים מפורשים בעקבות דו"ח טירקל-צ'חנובר, והליך זה מתנהל בחוסר אפקטיביות ומייצר עיכוב נוסף ומשמעותי בהליכי אכיפת החוק על חיילים. לאור זאת פנה יש דין באפריל 2018 ליועץ המשפטי לממשלה וביקש לייעל את הטיפול בהשגות ולשקול את שינוי ההליך.⁶³

מעבר לכל אלה, על רקע השיפור המשמעותי שמציג הצבא בפרקי הזמן עד לקבלת החלטה על פתיחה בחקירה פלילית והנתונים המצביעים על מגמה של עמידה בהמלצות ועדת צ'חנובר, קשה להתעלם מהנתון הבסיסי שנמצא כל העת ברקע הדברים: ירידה דרמטית במספר החקירות הפליליות בחשד לעבירות חיילים נגד פלסטינים. **ברור כי מדיניות של צמצום מספר החקירות עשויה לתרום להשגת שיפור מהיר בפרקי זמן הטיפול בכל אחד מהשלבים ובכל אחד מהתיקים.** מצב הדברים עלול לרמז כי השיפור המשמעותי והמרשים שמציג הצבא מסייע לו מאוד במאבק על התדמית ועל העמידה בהמלצות ועדת טירקל בכל הנוגע ללוחות הזמנים לביצוע שלבי החקירה, אבל גובה מחיר של צמצום מסיבי במספר החקירות.

בסופו של יום, יש לבחון את הישגי מערכת אכיפת החוק הצבאית על פי המידה שבה היא מקיימת את ייעודה - אכיפת החוק על חיילים שפגעו בפלסטינים - והנתונים מלמדים כי זו לא השתפרה כלל.

ז | סיכום

דף נתונים זה הציג את תוצאות הטיפול של מערכת אכיפת החוק הצבאית בתלונות שהגיעו לידיעתה בשנים 2017-2018, בחשד לפגיעה בפלסטינים מצד חיילים ישראלים בשטחים הכבושים. בשנים אלה נמסרו 430 תלונות כאלה - 266 תלונות ב-2017 ועוד 164 תלונות ב-2018.

מתוך כלל התלונות, ב-8.6% מהמקרים (37 תלונות) הורתה הפרקליטות הצבאית על פתיחה מיידית בחקירה פלילית, כ-20.4% נסגרו באופן מידי מבלי לחקור את התלונה, וכ-71% מהתלונות הועברו לבירור מקדים בטרם קבלת החלטה אם לפתוח בחקירה. מבין התלונות שהועברו לבדיקה מקדמית בטרם קבלת החלטה אם לפתוח בחקירה, רק ב-15.4% (47 מקרים) נפתחה בסופו של דבר חקירה - כך שבסך הכל **בעקבות כלל התלונות שהגיעו לידיעת הפרקליטות הצבאית בשנים 2017-2018 בחשד לעבירות כלפי פלסטינים נפתחו עד היום 84 חקירות פליליות, שהן חמישית בלבד מכלל התלונות שהוגשו בשנים אלה והתקבלה בהם החלטה בנוגע להמשך הטיפול.**

מספר החקירות שנפתחו ב-2017-2018 נמוך מאוד בהשוואה למספר החקירות הממוצע בשנים קודמות ומבטא מגמה של ירידה חדה במספר החקירות הפליליות נגד חיילים החשודים בפגיעה בפלסטינים. לשם ההשוואה, בחמש השנים שקדמו להן, 2011-2016 נפתחו מדי שנה 158 חקירות בממוצע, ובעשור שבין 2005-2015 נפתחו מדי שנה בממוצע 203 חקירות פליליות בחשד לעבירות חיילים נגד פלסטינים או רכושם.

61 לקריאת העתירה והתכתובות הנלוות, ראו **באתר יש דין ובאתר המוקד להגנת הפרטי**.
 62 הליך זה הוא תולדה של המלצות ועדת טירקל ונועד לאפשר לאדם המעוניין בכך להגיש ליועץ המשפטי לממשלה השגה על החלטותיו של הפרקליט הצבאי הראשי במקרי מוות. בפועל, היועץ המשפטי מוכן לבחון גם השגות הנוגעות למקרים של פגיעה חמורה. הליך הוגדר **בהנחיית היועץ המשפטי לממשלה מס' 4.5003** מאפריל 2015.
 63 מכתב יש דין אל היועץ המשפטי לממשלה, 17.9.2018. בתשובה לפנייה זו מ-14.4.2019 נמסר מטעם היועץ המשפטי לממשלה כי "אנו מודעים למשך הזמן שאורך הטיפול בהשגה, ולמרות העומס ואילוצי משאבים, איננו שוקטים על השמרים ועושים מאמץ מתמיד לשפר את קצבי הבחינה".

בדומה לשנים האחרונות, שיעור החקירות שהניבו ראיות מספיקות והסתיימו בהעמדה לדין של חשודים נותר נמוך מאוד: רק 3 (3.2%) מתוך כלל תיקי החקירה שנפתחו ב-2017-2018 בחשד לפגיעה בפלסטינים הובילו להגשת כתבי אישום נכון למאי 2019.

בשנים אלה ביצעה מערכת אכיפת החוק הצבאית כמה שינויים שנועדו להתמודד עם הביקורת כלפיה וליישם את מסקנות טירקל-צ'חנובר. חרף המאמצים האלה, הנתונים המהותיים על אופן הטיפול של מערכת אכיפת החוק הצבאית והתוצאות עצמן מראים כי בפועל לא חל כל שינוי ביחס המערכת הצבאית אל עבריינות של חיילים כלפי פלסטינים. בשנתיים האחרונות, על רקע מה שנראה כמו מדיניות מכוונת של מיעוט בחקירות, נחשף עד כמה מזערי הסיכוי של פלסטיני כי תלונה שהגיש נגד חייל שפגע בו או ברכושו תוביל להעמדה לדין: רק **0.7%** מכלל התלונות שהגישו פלסטינים בעקבות פגיעה שנגרמה להם מצד חיילים ב-2017-2018 הובילו להעמדה לדין של חשודים.

שלושת כתבי האישום שכן הוגשו בתיקים שנפתחו בשנים אלה עסקו בשני סוגים של אירועים, שבהם נראה שלמערכת אכיפת החוק הצבאית היה אינטרס להעביר מסר ברור לחיילים כי הם אינם מקובלים על הצבא: לקיחת שוחד מפלסטינים ואלימות כלפי עצורים כפותים – בייחוד באירועים שתועדו על ידי חיילים. כתבי אישום בודדים אלה משרטטים את הגבול בין מאות מעשי ירי, אלימות ופגיעה ברכוש של פלסטינים הנתפסים כמרכיב לגיטימי בשליטה הישראלית בשטחים הכבושים - גם כשהם מנוגדים לדין הבינלאומי ואף לדין הישראלי - לבין הצורך לשמור על מראית עין של אכיפת חוק ולהוכיח מידה כלשהי של עמידה בסטנדרטים מקובלים וקיומה של מערכת משפט מתפקדת במסגרת הכיבוש הישראלי המתמשך.

מיעוט של חקירות והתמקדות של המערכת במקרים הקיצוניים שבהם אין מנוס מהעמדה לדין - בין היתר משום שתועדו במצלמות או משום שהם נתפסים כפגיעה בתדמית הצבא, כדוגמת המקרה של החייל אלאור אזריה⁶⁴ או המקרים של חיילי גדוד נצח יהודה שתועדו כשהם מכים ומתעללים בעצורים פלסטינים⁶⁵ - מאפשרים למערכת להרוג שתי ציפורים במכה: מצד אחד להציג נתונים משופרים ולהדוף את הביקורת המופנית כלפיה, ומצד שני להמשיך ולהעניק בפועל חסינות כמעט מוחלטת לחיילים מפני הפגיעה ה"שגריתית" בפלסטינים או ברכושם.

המסר לשני הצדדים, לנפגע הפלסטיני ולחייל העבריין הוא זהה: מערכת אכיפת החוק הצבאית רואה את עיקר תפקידה במניעת חקירות והימנעות מהעמדה לדין, ולא בהרתעה והענשה של חיילים הפוגעים בפלסטינים.

64 באפריל 2016 הוגש כתב אישום נגד החייל אלאור אזריה, שהואשם בהריגת עבד אל-פתאח אלשריף ב-24.3.2016. בחברון, לאחר שאלשריף ואדם נוסף דקרו חייל (תיק בית דין צבאי מרכז 16/182). אלשריף שכב על הארץ פצוע כאשר נורה למוות, והאירוע תועד בווידיאו על ידי ארגון בצלם וזכה לפרסום נרחב בתקשורת. ראו למשל: שבת בנדט ואמיר בוחבוט, ["תיעוד קשה: חייל צה"ל יורה למוות בראשו של מחבל מנוטרל על הכביש, וואלה"](#), 24.3.2016.

65 בשנים האחרונות התפרסמו בכלי התקשורת שני מקרים של התעללות בעצורים פלסטינים מצד חיילי גדוד נצח יהודה של חטיבת כפיר: באוקטובר 2015 הוגשו חמישה כתבי אישום נגד חיילים מהיחידה שהואשמו כי לקחו חלק בשלושה אירועים שונים שבהם התעללו בשלושה פלסטינים אזוקים ומכוסי עיניים שהיו תחת השגחתם, הכו אותם, בעטו בהם והטיחו את ראשם בקיר. בשניים מהמקרים אף חימשל אחד החיילים עצורים פלסטינים אזוקים ומכוסי עיניים באמצעות מכשיר חשמלי, בעוד חייל אחר מתעד את המתרחש במצלמת הטלפון הנייד שלו (תיקי בית דין צבאי מרכז 15/481, 15/482, 15/483, 15/484, 15/490). ראו למשל: גילי כהן, ["ארבעה חיילי גדוד נצח יהודה" מואשמים בהתעללות חמורה בעצורים פלסטינים, הארץ](#), 29.10.2015. בפברואר 2019 הוגשו חמישה כתבי אישום נגד חיילים מהיחידה בעקבות אירוע שבו היכו בראשם שני פלסטינים, אב ובנו, שהיו עצורים, כפותים ומכוסי עיניים ונסעו איתם במכונית. האירוע צולם על ידי אחד החיילים והתיעוד הותר מאוחר יותר לפרסום על ידי בית המשפט (תיקי בית דין צבאי מרכז 19/78, 19/90, 19/112, 19/113, 19/117, 19/118). ראו למשל: יניב קובוביץ, ["פורסם תיעוד של חיילי נצח יהודה שהורשעו מכים בראשם פלסטינים אזוקים, הארץ"](#), 12.3.2019.